

בשבילי אורייתא - ווארקא

לז"נ הגה"צ רבי שמוחה בונים ליברמאן זצ"ל
והרבנית הצדיקת חוה שאשא מווארקא

הרב יצחק מאיר ליברמאן שליט"א

הלכה ומנהג

בין המצרים

תשעה באב שיחל בשבת

תמוז תשפ"ב

גיליון ק"פ

יו"ל ע"י:

בשבילי אורייתא - ווארקא

הרב יצחק מאיר ליברמאן שליט"א

רחוב אמרי ברוך 1א

בני ברק

ישראל

Bishviley Orayso - Vurke

1a Imrei Baruch st

Bnei Brak

Israel

bishvileyorayso@gmail.com

כל הזכויות שמורות:

תמוז תשפ"ב

תוכן עניינים

הגבה גלילה והוצאה
אוכל שיעורים

• פרק ד' - עננו

• עמוד יג

לילדים
עננו לאוכל
נגינה
צדקה
רמזי צדקה
נישואין
בר מצוה

• פרק ה' - ברית מילה

• עמוד יד

סליחות
צום
מציצה

פדיון הבן

• פרק ו' - ימי בין המצרים

• עמוד טו

נישואין
סעודת שבע ברכות
אירוסין
תיקון חצות

זהירות מסכנה

רחיצה בים
הימנעות מכל ענין של סכנה
לילך יחידי
הכאת תלמידים

• פרק ז' - ריקודין ומחולות

• עמוד יז

מנגינה מוקלטת
שירה בפה
סעודת מצוה
עבודת ד' בשמחה

תספורת

תספורת שפם
לקטנים
תספורת לנשים
חלאקה
בעל ברית
פדיון, בר מצוה

• פרק ח' - ברכת שהחינו

• פרק א' - בין המצרים

• עמוד ו'

חמשה דברים ארעו ב"ז בתמוז

• פרק ב' - שבעה עשר בתמוז

חמשה דברים ארעו ב"ז בתמוז

תשובה בתענית

החייבים בתענית

חולה

זקן - תשוש

עוברות ומניקות

יולדות

צום נדחה

קטנים בצום

חתן

אכילה בליל התענית

סעודת מלוה מלכה

השכמה לאכילה

תנאי לפני השינה

תנאי לשתיה

שטיפת פה

צחצוח שיניים

תרופה

רחיצה

טבילה

בליעת רוק

בירך על מאכל

אכל בשוגג

• פרק ג' - סדר התפילה

• עמוד י"

עננו בשחירת

סליחות

קריאת התורה

פסוקים בקול

עלייה לתורה לאינו מתענה

כמה מתענים

ש"ץ נתמלא זקנו

שליח ציבור בטלית

קריאה ומפטיר במנחה

עננו במנחה

נשיאת כפיים

נשי"כ מנחה גדולה

כהן שאינו מתענה

ש"ץ שאינו מתענה

עלייה לתורה במנחה

בשר ויין

עמוד כח

תבשיל בשרי
בשר בסעודת מצוה
שכח ובירך
טעימה מהתבשיל בער"ש
מתנה
נקיון

קידוש לבנה
צחצוח נעליים

כביסה עמוד ל

כתם
רחיצת פאה
בגדי קטנים
לבישת בגדים מכובסים
בגדי זיעה
מפות לכבוד שבת
בגדי שבת בשמחות
שידוך
אורח

רחיצה עמוד לא

פניו ידיו ורגליו
ארצות חמות
טבילה במקווה
רחיצה לכבוד שבת
דיאודורנט

סיום מסכת

עניין הסיום
שעת כושר
נזדמן הסיום
השתתפות גם מי שלא למד

פרק יא - ט' באב שחל

בשבת עמוד לד

צום נדחה
שבוע שחל בו
צפרניים
רחיצה
ער"ש ר"ח אב
טבילה
בגדי שבת
סדרי תפילה וניגונים
אב הרחמים. צדקתך
טיול
לימוד בשבת
טיפות וכדורים

עמוד כ'

בשבת
פרי חדש
חולה
בגד חדש
בגד חדש בשבת
בגדי זיעה

בגדים חדשים

קנייה
קנייה מר"ח אב
נעלי גומי
במקום פסידא

פרק ט' - שבת מברכיך

מנחם אב עמוד כג

ברכת החודש
אב הרחמים
מנחם אב

פרק י' - ימי בין המצרים

תשעת הימים עמוד כד

משנכנס אב ממעטין בשמחה
ממעטים במשא ומתן

בנייה

סיוד וצבע
תיקונים
בית הכנסת

תפירה

גובליין
קורס תפירה
תיקון כפתור
תפירת בגד חדש
סריגה

קניית בגדים

במקום פסידא
כלים חדשים
רהיטים
שחייה
סכנה

ריקודין ומחולות

עמוד כז
שירה
תספורת
לבעל ברית
גזיות צפרניים

פרוכת

● פרק טו - תפילת ערבית

עמוד מג

אתה חוננתנו

קדיש תתקבל

מגילת איכה ברכה

נשים באיכה

חזן

איכה ביחיד

סדר קדושה

טעם אתה קדוש

ויתן לך

פרק טו - הליכות ט"ב

עמוד מד

יצטער במשכבו

נטילת ידים

לימוד תורה בט"ב

חברותא

לימוד בהרהור

מצות ת"ת בט"ב

השכמה

פרק יז - טלית ותפילין

עמוד מו

הקדמת תפילין לשחרית

הנחת תפילין במנחה

תפילין לחולה

● פרק יח - סדר היום

עמוד מו

תפילת שחרית

פיטום הקטרת

איכה ביום

חצות היום

מנחה

ברכת כהנים

תפילין במנחה

פרשיות קר"ש

נחם

תהלים

● פרק יט - מוצאי ט"ב

עמוד מט

נטילת ידים

קידוש לבנה

טעימה ונעליים

שתיית מים לפני הבדלה

כדורי רפואה

סעודה שלישית

אכילה עד השקיעה

הכנה משבת לחול

● מוצ"ש צום ט' באב עמוד לו

ברוך המבדיל

חליצת נעליים

זהירות ממלאכה

שטיפת כלי אוכל

בורא מאורי האש

אתה חוננתנו

קדיש תתקבל

ויהי נועם

● פרק יב - הבדלה

עמוד לח

חולה בהבדלה

על מה מבדילים

נשים באכילה

נשים בהבדלה

קטן בהבדלה

הבדלה מוצאי ט"ב

הבדלה לאשה

● פרק יג - קידוש לבנה

עמוד לט

במוצאי ט"ב

טעימה

נעליים

שתיית מים לפני הבדלה

בשר ויין

תספורת רחיצה

נגינה

● פרק יד - מהלכות תשעה

באב עמוד מא

חמשה עינייים

טלית תפילין בחצות

ישיבה נמוכה

אוטובוס

מיעוט מכבודו

סוג נעליים

אבוס מעור

נעלי גומי

אור בבית הכנסת

נר תפילה

נר לברית

לאחר קינות
לאחר חצות היום
נרות בברית

בשר ויין
בשר ויין בסעודת מצוה
● פרק כ - ברית מילה בט"ב
עמוד נא

פרק א' בין המצרים

- א. ימי בין המצרים הם ימי שלשת השבועות, משבעה עשר בתמוז עד תשעה באב. ימים אלה מכונים "בין המצרים" על שם הכתוב^א כל רודפיה השיגוה בין המצרים. איתא בירושלמי^ב מי"ז בתמוז עד ט' באב 21 יום מתחילת הבקעת העיר עד שנשרף ביהמ"ק היו הצרות מתגברות ומתחדשות ביניהן בכל יום ולא נחו.
- ב. במשך הדורות, היו בעת הזאת גזירות שמד וצרות רבות ורעות. הידוע מהם גזירת ספרד בשנת קנ"א בה נהרג על קדוש השם רבנו יהודה מטוליטולא.

פרק ב' שבעה עשר בתמוז

ג. חמשה דברים ארעו בי"ז בתמוז

- א. נשברו הלוחות הראשונות, כשירד משה מן ההר (שמות לב, יט)^א
 ב. בוטל קרבן התמיד מלהקריב בבית הראשון^ב.
 ג. הובקעה חומת ירושלים בבהמ"ק השני^ג.
 ד. שרף אפוסטמוס הרשע את התורה^ד.
 ה. הועמד צלם בהיכל בית המקדש^ה.

----- = מקורות וציונים = -----

^א איכה א, ג.

^ב תענית ד'ה'.

^ג בשנת תמ"ט, אחרי עשיית העגל בט"ז בתמוז ראה תענית כ"ח:.

^ד בגמ' ערכין (י"א:): בי"ז בתמוז בטל התמיד, וברש"י שם, שלא היו להם כבשים מחמת שהיו צרים על ירושלים. ברש"י (תענית כ"ו:): מפני גזירת מלכות מלהקריב עוד.

משמע רק בבית ראשון, וכ"ה ברמב"ם (פ"ה תעניות הל' ב') והכלבו (סי' ס"ב).

בירושלמי (פ"ד תענית הל' ה') ובזוהר חדש (פ' וישב) שבשני בתים בוטל התמיד

^ה תענית כ"ח: שנת ג'תתכ"ט.

^ו שם. משנ"ב סי' תקמ"ט (ס"ק ב').

^ז על ידי מנשה מלך יהודה, ראה מלכים (ב' כ"א). ראה משנה תענית פרק ד' משנה א' (ובגמרא שם כ"ח:): ברש"י שם: שמנשה העמידו כדמפורש בתרגום ירושלמי בפרשת השמים

כסאי (ישע"י ס"ו)

במשך הדורות, היו בעת הזאת גזירות שמד וצרות רבות ורעות. הידוע מהם גזירת ספרד בשנת קנ"א בה נהרג על קדוש השם רבנו יהודה מטוליטולא.

תשובה בתענית

ד. כל אלו הימים כל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שארעו בהם וכו' ולכן חייב כל איש לשים אל לבו לפשפש במעשיו ולשוב בהן כי אין העיקר התענית (רמב"ם שם הל' א'. משנ"ב סימן תקמ"ט ס"ק א').

ה. וישמור עצמו מן הכעס (של"ה מס' תענית ד.: משנ"ב סימן תקס"ח ס"ק נ').

החייבים בתענית

ו. כל איש ואשה הבריאים, חייבים, מגיל הכנסם לעול מצוות, להתענות בשבעה עשר בתמוז (שו"ע סי' תק"נ).

חולה

ז. חולה, גם שאין בו סכנה, פטור מלהתענות. ואסור לו להחמיר על עצמו.¹¹

ומכל מקום יאכל בצנעא (מטה אפרים סי' תר"ב ס"ק כ"ב. תשו' מנחת אלעזר ח"ג סי' ג').

זקן - תשוש

ח. תשושי כוח, או זקנים שהצום צער גדול להם, לא יתענו (רוח חיים אות א'. כפה"ח סי' תק"נ ס"ק ו').

עוברות ומניקות

ט. עוברות ומניקות, פטורות מלהתענות.¹²

יולדת

י. יולדת, כל זמן שעדיין חלשה מהלידה נחשבת כיוולדת.¹³
וכתב המהרש"ם, אפשר שכל כ"ד חודש אינה צריכה להתענות (כדאי' בנדה ט. שו"ע יו"ד קפ"ט ל"ד. שכל כ"ד חודש אבריה מתפרקין) ובפרט אם מרגישה חולשה אין לה לצום.¹⁴

----- = מקורות וצינונים = -----

בירושלמי תענית (פ"ד הל' ה') שלפי גירסא "הועמד" צלם, מדובר בצלמו של מנשה שכבר עמד (בזמן בית ראשון), ולפי גירסא "העמיד" משמע שאפוסטומוס ששרף את התורה, הוא גם העמיד הצלם בהיכל (בזמן בית שני). משנ"ב (סי' תקמ"ט ס"ק ב).

¹¹ חיי אדם כלל קל"ג ס"ק ו'. משנ"ב סי' תק"נ ס"ק ד'.

בזמנינו שהנשים חלושות, מורין הרבה מגדולי ההוראה שלא יצומו. בס' תורת רבינו שמואל סלנט (איו"ח סי' י"ז). הליכות שלמה (פ' ט"ז הע' 2). תשובה מאהבה. הגריי"פ

¹² שו"ע סי' תקנ"ד (סעיף ה'). עיי' ברמ"א (סי' תק"נ סעיף א'), ובשעה"צ (שם ס"ק ג').

¹³ מחז"ב (סי' תק"ו קו"א ס"ק א'). כפה"ח (ס"ק כ"ח)

צום נדחה

יא. צום שחל בשבת ונדחה ליום ראשון, כתב רבי עקיבא איגר, מי שחולה קצת ומעוברת שיש מיוחדש קצת, מותרים לאכול³¹.

קטנים בצום

יב. אין מחנכים קטנים בצום, מכל מקום לא יאכילם מאכלים של תענוג (משנ"ב סימן תק"ן ס"ק ה'. ראה הליכות שלמה תעניות פ' י"ג שלא היתה דעתו נוחה ממה שנערים צמים כמה צומות לפני הבר מצוה).

חתן

יג. חתן בתוך שבועת ימי המשתה, נוהגים שמתענה (אבילות רבים דוחה רגל דיחיד. ראה בה"ל סי' תקמ"ט מהריטב"א סוף תענית. ומשנ"ב סי' תק"נ ס"ק י"ב. קצשו"ע סי' קכ"א ס"ז).

בבן איש חי ח"א פ' שופטים כתב **שיש סוברים שאין החתן מתענה**, וכן נהגו בבגדד. וכן דעת הגר"א, מובא בשעה"צ סי' תרפ"ו ס"ק ט"ז).

אכילה בליל התענית

יד. ליל התענית, מותר לאכול ולשתות עד עמוד השחר³², אבל אם ישן, אינו חוזר לאכול אלא אם התנה (שו"ע סימן תקס"ד).

סעודת מלוה מלכה

טו. כשחל הצום ביום ראשון, אז במוצאי שבת, יכול לסעוד סעודת מלוה מלכה בסעודה עם בשר³³.

תנאי לפני השינה

טז. אם רוצה להשכים ולאכול לפני עלות השחר, צריך להתנות על כך לפני השינה (שו"ע סי' תקס"ד משנ"ב שם ס"ק ד').

אם התנה לאכול, שתייה בכלל, אבל אם התנה לשתות אין האכילה בכלל (תוס' חיים כלל קל"ב ס"ק י"ח).

----- = מקורות וציונים = -----

³⁰ מהרש"ם בדעת תורה (סי' תק"נ). וכ"ה בס' אבן ישראל (ח"ט סי' ס"ב אות ט')

³¹ חידושי רבי עקיבא איגר בשם תשובת שבות יעקב (ח"ג סי' ל"ז). מביאו בה"ל (סי' תקנ"ט ד"ה ואינו משלים)

³² שו"ע סי' תק"נ (סעיף ב'). ואין איסור מלאכול בתוך חצי שעה לפני עלות השחר, דכיון שיש איסור לאכול אחרי עלות השחר בגלל הצום לא חיישינן שימשך באכילתו (שבט הלוי י"א קל"ח).

³³ כמ"ש המג"א (סי' ש') שטוב לכתחילה להדר סעודת מלוה מלכה בבשר או שאר תבשילין, מביאו משנ"ב (שם ס"ק א')

תנאי לשתייה

יז. ולעניין שתייה, אם רגיל לשתות בבוקר, דעת הרמ"א שאין צורך להתנות אבל לכתחילה ראוי להתנות גם לשתייה¹⁰ (ו).

שטיפת הפה

יח. אין לשטוף את הפה (שו"ע סימן תקס"ז סעיף ג) ובמקום צער, יש להתיר רחיצת פה במים, רק שיזהר ביותר לכופף ראשו ופיו למטה שלא יבא לגרונו (משנ"ב שם ס"ק י"א).

צחצוח שיניים

יט. במקום ריח רע מהפה, דעת מנחת יצחק (ח"ד סי' ק"ט) שיכול לצחצח שיניו ויזהר מלבלוע כלום.

תרופה

כ. מי שצריך לקחת תרופה, יבלענו בלי מים. ואם אינו יכול, מותר לשתות מעט מים כפי צורך הבליעה (תשו' הלכות קטנות ח"ב סי' צ"ז. באה"ט סי' תקס"ז ס"ק ז. כפה"ח סי' תקנ"ד ל"ד).
ואין צורך לפגום טעם המים (הליכות שלמה פט"ז ס"ג).

רחיצה

כא. מותר להתרחץ ב"ז בתמוז (שו"ע סימן תק"ן סעיף ב) ובעל נפש ימנע מלהתרחץ בחמין, אבל פניו ידיו ורגליו מותר (משנ"ב שם ס"ק ר, שעה"צ ס"ק ח' ט').

טבילה

כב. טבילה במקוה לפני התפילה, מותר ביום התענית גם במקוה חמה (א"א בוטשאטש. שבט הלוי ח"ז סי' ע"ז. צ"א חלק י"א סי' נ"ז גבי ט' הימים וכ"ש כאן).

בליעת רוק

כג. מותר לבלוע רוקו (משנ"ב סי' תקס"ז ס"ק י"ג מהמג"א ס"ק ח'. הגם דשותה משקין שאינן ראויין לשתייה, פטור אבל אסור, הכא שאני כיון שאין כוונתו כלל לשתיה. ובערוה"ש ס"ד, שא"א שלא לבלועו, שאל"כ נצטרך לרוק כל היום)

בירך על מאכל

כד. שכח ובירך על מאכל, ונזכר מהצום לפני שטעם, יאמר ברוך ש'כ'מ'ל'ו' (שערי תשובה סי' תקס"ח ס"ק א'. דעת תורה. שבט סופר או"ח סי' כ"ה. ובס' תשובות והנהגות ח"א סי' שכ"ט כתב שיכניס בפיו מעט מאכל ולא יבלע, אלא מיד יפלוט היטב).

----- = מקורות וצינונים = -----

¹⁰ עיי' רמ"א סי' תקס"ד, משנ"ב שם ס"ק ו'

אכל בשוגג

כה. אם אכל בשוגג אין לו להמשיך לאכול (ש"ע סי' תקס"ח סעיף א'. משנ"ב שם ס"ק א') וישלים התענית.

(ראה תשו' ארץ צבי (ח"א סי' ע"ט) שיש שני דינים בתענית א. מצות תענית. 2. איסור אכילה לסגף גופו, ולכן מי שאכל וביטל התענית, מ"מ מחמת הדין ב', אסור לו לאכול).
ואין צריך להתענות יום אחר (שעה"צ תקס"ח שם ס"ק ב'). ואם כוונתו לכפרה, יצום ביום אחר (משנ"ב סי' תקס"ח ס"ק ח') ואם קשה לו להתענות, כתב המט"ה אפרים (סי' תר"ב סכ"ג) כיון שתענית זה היא רק לכפרה, יכול לפדותו במזון. וכ"ה בכפה"ח (סי' תקמ"ט ס"ק ז') ועיי"ע בכפה"ח שם הדין אם אכל במזיד.

כו. אם אכל בשוגג, יכול לומר עננו בתפילתו (משנ"ב שם ס"ק ג'). ראה תשו' שבט הלוי ח"ה סי' ס' ס"ק ד', שמחלק בין אם אינו מתענה כלל אינו אומר עננו, ובין אם שכח ואכל, שחייב להמשיך תעניתו, אז יאמר עננו).

ויאמר בנוסח "עננו ביום צום התענית הזה" (משנ"ב סימן תקס"ח ס"ק ג').

פרק ג' סדר התפילה

עננו בשחרית

כו. בתפילת שחרית, אומר הש"ץ עננו בחזרת הש"ץ לפני ברכת רפאנו (טושו"ע סימן תקס"ו סעיף א').

אם טעה הש"ץ ושכח, אומר עננו בשומע תפילה (משנ"ב סי' תקס"ה ס"ק ג').
והיינו שכבר סיים ברכת רפאנו, ואמר ברוך אתה ה', אבל אם עדיין לא אמר את השם של חתימת הברכה, חוזר ואומר עננו עם חתימה, ואח"כ ברכת רפאנו (דרך החיים. משנ"ב סי' קי"ט ס"ק ט"ז)

סליחות

כז. לאחר חזרת הש"ץ אומרים סליחות (טושו"ע סימן תקס"ו סעיף ד').

קריאת התורה

כט. קוראים שלשה קרואים בתורה, ויחל משה וגו' (טושו"ע סימן תקס"ו סעיף א').

פסוקים שאומרים בקול

ל. הקהל אומרים "שוב מחרון אפך" ו"ה' ה' " בקול, אבל העולה לתורה וכן החזן הקורא אין אומר אותן פסוקים עם הקהל, רק אחרי שסיימו הקהל, אז קורא החזן עם העולה לתורה (שערי אפרים. משנ"ב סי' תקס"ו ס"ק ג').

עלייה לתורה כשאינו מתענה

לא. מי שאינו מתענה, לא יעלה לתורה בתענית ציבור (שו"ע סי' תקס"ו סעיף ו') בשחרית בימי א'ג'ד'ו', ובקריאת התורה במנחה. או אם אין בדעתו להשלים התענית (דרך החיים. משנ"ב שם ס"ק כ').

ואם חל הצום ביום שני או חמישי, בשחרית לכתחילה לא יעלה ואם קראוהו מותר לו לעלות (דדעת המג"א סי' תקס"ו ס"ק ח' שגם לכתחילה מותר לעלות, והא"ר ומאמ"ר חולקים. משנ"ב סי' תקס"ו ס"ק י"ט).

כמה מתענים

לב. כשהל הצום באחד מימי א'ג'ד'ו', בשחרית ובמנחה, קוראים ויחל רק בעשרה מתענים (משנ"ב סי' תקס"ו ס"ק י"ד מביא א"ר ופמ"ג), ויש שנהגו שאפילו אם יש שבעה מתענים יכולים לומר עננו ולקרות ויחל (שע"ת סי' תקס"ו ס"ק ד'; משנ"ב ס"ק י"ד).

בס' צמח צדק (המילואים ח"א ס"ח) כתב, קריאת ויחל בד' צומות גם אם יש בביהכ"נ רק ג' מתענים. אמירת עננו כברכה בפני עצמה אם יש ג' מתענים ועוד שבעה שאכלו פחות מכשיעור (מביאו בשערי הלכה ומנהג או רכ"ד).

ש"ץ נתמלא זקנו

לג. בתענית ציבור, השי"ץ יהא רק מי שנתמלא זקנו (ט"ז סי' נ"ג ס"ק ב' משנ"ב שם ס"ק כ"ד), ואין להקל בזה אפילו ע"י מחילת הציבור (ט"ז שם, שכבוד הציבור היינו כבוד שמים שכוונתם לכבוד השי"ת שיהא ש"ץ ראוי להמליץ בעד הקהל. פמ"ג שם)

לד. בישיבות קטנות שרובם נערים אין לחוש (בית ברוך, בחיי אדם כלל כ"ט ס"ק מ"ה. הליכות שלמה פ"ב הע' 76).

שליח ציבור בטלית

לה. בתענית במנחה יש נוהגין שהשליח ציבור מתעטף בטלית. וגם הבעל קורא מתעטף בטלית (הקריאה היא ב"ג מדות, ואי בגמ' ר"ה י"ז: שנתעטף הקב"ה כשליח ציבור והראה לו למשה סדר תפלה וכו'. הליכות שלמה קרה"ת פ"ב סעיף כ')

קריאה ומפטיר במנחה

לו. במנחה קורין בתורה ויחל משה (שו"ע סימן תקס"ו סעיף א') ומפטירין דרשו (רמ"א סימן תקס"ו סעיף א').

בני עדות המזרח אינם מפטירים, לכן לא יעלה לעלייה השלישית. ואם עלה יברך ויפטיר כמנהג המקום (ישכיל עבדי ח"ו סי' ט'. תשו' דברי יציב או"ח סי' רמ"ח).

עננו במנחה

לז. בתפילת המנחה אומר גם יחיד עננו בשומע תפילה (שו"ע סי' תקס"ה סעיף א' וסעיף ג').

יב

אם שכח, אומרו לפני יהיו לרצון (שם סעיף ב'. משנ"ב ס"ק ו' ז'. ובשעה"צ שם ס"ק ו' שבדיעבד, יכול לומר אף אחר יהיו לרצון כיון שלא עקר רגליו עדיין).

נשיאת כפיים

לח. בתפילת המנחה בארץ ישראל נושאים הכהנים כפיהם (שו"ע סימן תקס"ו סעיף ה') ובחוץ לארץ יאמר הש"ץ או"א ברכנו בברכה המשולשת וכו' (משנ"ב שם ס"ק כ"ג).

נשי"כ מנחה גדולה - פלג המנחה

לט. בתענית ציבור נושאים כפיים, מזמן פלג המנחה (שו"ע סימן קכ"ט סעיף א', סמוך לשקיעת החמה. לוח אר"י להגרימ"ט).

ישנם בני אשכנז הנוהגים לישא כפיהם גם מזמן מנחה גדולה (חזו"א או"ח סימן כ'. מוע"ז ח"ח סי' רמ"ח. בתשו' רב פעלים ח"ד סימן ה' שגם במנחה גדולה אומר הש"ץ או"א ברכנו וכו').

כהן שאינו מתענה

מ. כהן שאינו מתענה, יש נוהגין שאינו נושא את כפיו הלכך צריך לצאת חוץ לביהכ"נ לפני רצה (פרי חדש סימן קכ"ט ס"א. מחזיק ברכה קו"א אות א'. כפה"ח סימן קכ"ט ס"ה).

ויש מתירין לו לומר ברכת כהנים (מקו"ח סי' קכ"ז. לוח אר"י לגרימ"ט שיעלה רק **אם אין כהן אחד**. בהלכות שלמה (פ"ג ס"י) שיעלה גם אם יש רק **עוד כהן אחד**. מועדי קודש יוה"כ פ"א הע' 211).

ש"ץ שאינו מתענה

מא. מי שאינו מתענה, לא יתפלל לפני התיבה כש"ץ (שו"ע סימן תקס"ו סעיף ה') ואם הוא רק לוקח כדור - תרופה מרה, נחשב שהוא צם (ראה בה"ט סי' תקס"ז ס"ק ז'. הלכות קטנות ח"ב סי' צ"ז).

עלייה לתורה במנחה

מב. מי שאינו מתענה לא יעלה במנחה לקרוא בתורה (שו"ע סימן תקס"ו סעיף ו', משנ"ב ס"ק י"ט).

הגבה גלילה והוצאה

מג. להגבה וגלילה וכן להוצאה והכנסה אין מניעה לכבד את מי שאינו מתענה (מטה אפרים סימן תר"ב סעיף ט"ו. שערי אפרים שער א' סעיף י"ב).

בערוך השולחן סי' קל"ה סעיף י"ד כתב, שג"ל **דשום כיבוד אין ליתן** למו שאינו מתענה, כמו הגבה, גלילה, הוצאה והכנסה).

אוכל שיעורים

מד. ואם הוא אוכל או שותה "שיעורים" מותר להיות ש"ץ ולעלות לתורה ולומר עננו בתפילה (תשו' מהר"ם שיק סי' ר"צ. לב אברהם סי' תקנ"ט בשם הגרש"ז אויערבאך. שש"כ פ"ל"ט הע' קכ"ב).

פרק ד' עננו

עננו לילדים

מה. אין צורך לחנך קטן לומר עננו, אבל אם הקטן רוצה, יכול לומר (ראה שבט הלוי ח"ה סימן קל"א).

עננו לאוכל

מו. חולה שצריך לאכול בתענית, לא יאמר עננו בתפילה (בה"ל סימן תקס"ה ד"ה בין יחיד מהמאמר מרדכי ס"ק א'. רבבות אפרים ח"ב עמוד ר"פ).

נגינה

מז. יש להימנע מלשמוע נגינה מכלי זמר וריקודין ומחולות ביום התענית (קיצושו"ע סימן קכ"ב סעיף א').

צדקה

מח. מנהג לתת צדקה במנחה דתענית, דאגרא דתעניתא צדקתא, (תוס' פ"ג דמגילה) ויש נוהגין לשער מזה שהיה אוכל ביום התענית ליתן לעניים בערב, וכן נוהגין בכמה קהילות להכריז ליתן כופר נפש (משנ"ב סימן תקס"ו ס"ק י"ב בשם א"ר).

רמזי צדקה

מט. איתא בתוס' מגילה (כ"א. ד"ה הקורא): הטעם שמפטיר במנחה בתענית ולא בשחרית, משום דכתיב בה שמרו משפט ועשו צדקה (ישיהו נ"ו) ואגרא דתעניתא צדקתא לעת ערב, ומש"ה נכון לאומרו בערב אחר שעשו צדקה.

באליהו רבה (סי' תקס"ו ס"ק ב') כתב בטעם לדבר, 'תענית' הוא אותיות "תת עני".

נישואין

נ. נישואין אור ליום התענית, ראוי להימנע לכתחילה, אם אין צורך מיוחד (הליכות שלמה פ' י"ג א') ויש מתירים לערוך נישואין ולנגן בסעודה (הגר"ש אלישיב שערי נחמה ס"ו. ראה עוד אג"מ ח"א סי' קס"ח. דברי משה סי' ל"ג ג').

בר מצוה

נא. סעודת בר מצוה מותר לערוך בליל התענית (דגול מרבבה סי' תקס"ח) וכן במוצאי התענית (מג"א סי' תקס"ח ס"ק י'. וכן הורה בעל שבט הלוי).

פרק ה' ברית מילה בי"ז בתמוז

גב. כשיש מילה בצום י"ז בתמוז, אומרים סליחות בבית הכנסת (שו"ע סימן קל"א סעיף ה') ויש נוהגין לקצר בסוף הסליחות (משנ"ב שם ס"ק כ"ח. צי"א ח"ז סימן ט') ומסיימים ב"לד' א' הרחמים והסליחות". ואין אומרים תחנון (שו"ע סי' קל"א סעיף ה').

סליחות

גג. בעל הברית לא יאמר הסליחות (שע"ת סימן קל"א ס"ק ט"ו).

צום

גד. בעל הברית צריך לצום בתענית שבעה עשר בתמוז (ראה בה"ל סי' תקמ"ט ד"ה חייבים).

גה. כוס שמברכים עליו בזמן הברית, נותנים לילד לטעום במקום המברך (שו"ע יו"ד סימן רס"ה סעיף ד' ברמ"א).

מציצה

גו. הרבה פוסקים מתירים למוהל לעשות מציצה כמשקה כהרגלו (מהר"ם שיק סי' שט"ו. מהר"י אסאד יו"ד סי' ר"ס. קצה המטה במטה אפרים סי' תרכ"א ס"ק י"א).

פדיון הבן

גז. פדיון הבן שזמנו ביום צום שבעה עשר בתמוז, ישנם שעושים את הפדיון ביום, ואת הסעודה בלילה לאחר תפילת מעריב וגמר הצום. ואבי הבן והכהן מתענים ומשלימים את הצום. (ראה משנ"ב סי' תקס"ח ס"ק כ' מהמג"א. ובשבט הלוי, ח"ו סי' ע"א.)

כתב בתשו' האלף לך שלמה (סי' שמ"ט), שיש שעושים את הפדיון סמוך ללילה לחוש לדעת התה"ד (סי' רס"ט) המובא בש"ך (יו"ד סי' ש"ה יב) שמושם פרסום המצוה, שהוא טעם הסעודה, עדיף להסמיך הפדיון לסעודה ככל האפשר.

ויש נוהגים לעשות את הפדיון במוצאי הצום והסעודה מיד לאחריו (הכמת אדם סי' קמ"ה ס"א. קצש"ע סי' קס"ד ס"ג).

ויה"ר שיבנה בית המקדש במהרה בימינו, עיר ציון תמלא, ושם נשיר שיר חדש וברננה נעלה.

פרק ו' ימי בין המצרים

נישואין

נח. מנהג עדות המזרח אין עורכין נישואין מר"ח אב^{טו}, ולמנהג אשכנז, משבעה עשר בתמוז עד אחרי תשעה באב^{יז}.

סעודת שבע ברכות

נט. מי שהתחתן לפני י"ז בתמוז, מותר לערוך סעודת שבע ברכות, אבל בענין נגינה וריקוד, נחלקו הפוסקים^{יח}.

אירוסין

ס. סעודת אירוסין מותר לעשות מי"ז בתמוז עד ר"ח אב^{טז}.

סא. לארס, בלא סעודה מותר גם בתשעת הימים^כ, ומותר גם לכבד במיני מרקחת בשעת כתיבת תנאים^{כא}.

תיקון חצות

סב. כתב בכוונת האר"י ז"ל שבימי בין המצרים, לאחר חצות היום יתאבל כחצי שעה^{כב}

----- = מקורות וצינונים = -----

^{טו} בשו"ע (סי' תקנ"א סעיף ב') כתב לאסור מר"ח אב.

^{יז} בשו"ע (שם) כתב לאסור מר"ח אב, והרמ"א שם כתב שנוהגין להחמיר שאין נושאים מי"ז בתמוז.

^{יח} דעת שבט הלוי (ח"ג סי' קנ"ז) להחמיר ולהימנע מריקוד ונגינה. ובתשו' מועדים וזמנים (ח"ח סימן של"ח). אורחות רבינו (ח"ב ע' קכ"ח)

שכנה"ג ס"ק ל"ג. והחיד"א בחיים שאל (ח"א סי' כ"א). ובתשו' משנה הלכות (ח"ו סי' ק"ט) שדעת הגר"מ פיינשטיין שריקודין ומחולות בשמחת שבע ברכות מותר, כיון שלצורך מצוה הכל מותר כמש"כ הרמ"א כאן ואין מצוה גדולה כשמחת חתן וכלה. ודעת הגר"ש אלישיב שמותר ריקודין ומחולות לא כלי זמר, אבני ישפה (ח"א סי' קי"ג).

^{יט} א"ר. דרך החיים. משנ"ב (ס"ק י"ט). וראה בשער הציון (ס"ק כ"ו) שסעודת שידוכין הוי מצוה כמו סעודת אירוסין ובסי' תמ"ד ס"ק כ"ד. אבל בחוות יאיר (סי' ע'), ובסי' רמ"ט משנ"ב (ס"ק ט') שסעודת אירוסין אינה סעודת מצוה.

^כ שו"ע סעיף ב'.

^{כא} משנ"ב ס"ק ט"ז.

^{כב} פרי עץ חיים (שער חג השבועות פ"א), שבאותן הימים שבין המצרים טוב להתאבל אחר חצות היום כי אז הוא סוד הדינים ולבכות חצי שעה או יותר על חורבן בית המקדש ומועיל מאוד אל הנפש, מביאו עט"ז (סי' תק"ג) בה"ט (סי' תקנ"א). משנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק ק"ג). וכן נהג החפץ חיים בבין המצרים לומר תיקון חצות אחרי חצות היום.

וכתב החיד"א ביוסף אומץ (סי' כ"א) שביום אין אומרים תיקון לאה אלא רק תיקון רחל.

זהירות מסכנה

סג. יש לזהר מללכת במקום שיכול לבוא לידי סכנה בימים אלה.²²

רחיצה בים

סד. מותר לרחוץ בים ובריכה בימים אלה. גם מי שלא הלך קודם י"ז תמוז. אלא שיזהר ביותר שלא להיכנס לסכנה.²³ ויש לזהר מלשוט במרחק וכו'.

יש שנמנעו מלרחוץ בנהר מפני הסכנה.²⁴ אבל כשהולך מחמת בריאות וגם נזהר, בודאי אפשר.²⁵

ובתשעת הימים, מר"ח אב, אסור מפני שאסור להתרחץ.²⁶

הימנעות מכל ענין של סכנה

סה. מכל ענין של סכנה יש להימנע.²⁷ וכן טיפול רפואי שכוון בסיכון, אם יכול לדחות, עדיף.²⁸ וכן נסיעה באווירון, יש סוברים שעדיף לדחות אם אפשר.²⁹

יחידי. בין חמה לצל

סו. צריך לזהר מיום י"ז בתמוז שלא לילך יחידי מדי שעות עד ט' שעות³⁰. ויש שפירשו, דווקא במקום שאין ישוב אנשים, אבל במקום שעוברים ושבים מצויים, אין חשש.³¹

וכן יזהרו שלא לילך בין חמה לצל.³²

הכאה

סז. לא יכו התלמידים בימים ההם,³³ וגם בבניו יזהר לה.³⁴

----- = מקורות וצינונים = -----

וכתב פמ"ג (א"א ס"י תקנ"א ס"ק מ"ה) שאין עושין "חצות" בערב שבת, ר"ח אב, וערב ט"ב.

²² מקור חיים (סעיף י"ד). הגר"מ פיינשטיין שמעתתא דמשה (ע' תכ"ח). מבית לוי.

²³ הליכות שלמה (פ"ד ס"ה). מבית לוי מהגר"ש הלוי ואזנר. תשו' והנהגות (ח"ב ס"י רס"ג).

²⁴ מקור חיים לחו"י, (ס"י תקנ"א). הגר"ש אלישיב

²⁵ ארחות רבנו (ח"ב עמ' קכ"ט) שכן נהג החזו"א.

²⁶ שו"ע סעיף ט"ז.

²⁷ הגה"מ. רוקח. שו"ע (ס"י תקנ"א סעיף י"ח).

²⁸ שערי הלכה ומנהג (ח"ב ס"י רכ"ה). שבט הלוי, שאם אין קושי בדבר, ראוי להימנע מעשייתו

מ"ז בתמוז. בתשו' אבן ישראל לגר"מ פישר, שעד ר"ח אב אין להקפיד.

²⁹ הליכות שלמה (תעניות פ"ד). אבל דעת הגר"י פישר והגר"ש"א שאין קפידא בטיסה.

³⁰ מדרש איכה. שו"ע (תקנ"א סעיף י"ח).

³¹ א"א בוטשאטש. ערוך השולחן (סעיף ל"ט). ואם הולך לדבר מצוה אין לחוש, ששומר מצוה

לא ידע דבר רע. התעוררות תשובה ס"י שמ"ח.

³² א"ר מביאו משנ"ב (ס"ק ק"ב). בהליכה רגילה ברחוב אין קפידה בהעברה בין חמה לצל

בניינים או עצים וכו', אלא נראה שהקפידה הוא בהליכה כסדר שבביל שהוא בין חמה לצל,

הגר"ח קניבסקי, קרא עלי מועד.

³³ ואפילו ברצועה יש לזהר, ט"ז. משנ"ב.

פרק ז' ריקודין ומחולות

סח. אין לנגן בכלי שיר^{לז} ואין לקיים ריקודים ומחולות מיי"ז בתמוז^{לז}.
בתשו' מנחת יצחק^{לח}, הלכה פסוקה מגדולי אחרונים שגם לנגן בכלי נגינה בלבד, אסור.^{לח}

מנגינה מקלטת

סט. שמויעת מנגינה מקלטת או דיסק, אסורה לבני אשכנז, מי"ז בתמוז^מ

שירה בפה

ע. שירה בפה, בימי בין המצרים נדונה בפוסקים אחרונים.
יש שנטו להתיר מי"ז בתמוז עד ר"ח אב. ואין שירה כזאת נכנס בגדר ריקודין ומחולות או משמח וכדו' ויותר נוטה לעורר לב האדם^{מא}.
ויש מחמירין בזה ואוסרין גם מי"ז בתמוז^{מב}.
ולצורך סעודת מצוה, או לצורך חולה, או שנחוץ להרגעה וכדו', מותר.

----- = מקורות וצינונים = -----

(א"א) דוקא ברצועה כנגד אברים פנימיים, אבל ביד מותר. במדרש (איכ"ר א כט) רבי אבהו היה יושב ולומד בביהמ"ד בקיסרי. ראה אדם אחד שנושא מקל והולך להכות בו חבירו, וגם ראה מזיק שעומד מאחוריו ונושא מקל ברזל, קם רבי אבהו ועצר את הרודף ואמר לו, למה אתה רוצה להרוג את חבירך, אמר האיש המכה לרבי אבהו, במקל כזה אדם יכול להרוג את חבירו? אמר ר' אבהו, הנה המזיק מאחוריך אתה מכה בעץ והוא יכה בברזל וימות. מיד אח"כ כ' המדרש שרבי יוחנן היה מצווה למלמדים לא להכות בימים אלו. ובקיצור של"ה כתב כן^{לה} קיצושו"ע סי' קכ"ב ס"ב.

^{לו} מס' סוטה מ"ח. משבטלה סנהדרין בטל השיר מבית המשתאות וכו'. שו"ע (סי' תק"ס) משחרב בית המקדש גורו שלא לנגן בכלי שיר וכל מיני זמר וכל משמיעי קול של שיר לשמח בהם.

^{לב} פמ"ג א"א (ס"ק י'). מג"א (סי' תקנ"א ס"ק י'). א"ר (ס"ק ו'). מובא במשנ"ב (ס"ק ט"ז). שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ז ב'). ריקוד היינו אדם בעצמו, מחול עם אחרים (הליכות שלמה)
^{לח} ח"א סי' קי"א ד'

^{לט} אג"מ או"ח ח"א סי' כ"א ד'. הליכות שלמה (פ' י"ד) שאסורים מנגינות המעוררות לריקוד.

^מ בתשו' אגרות משה (או"ח ח"א סי' קס"ו), ששמיעת קול נגינה מטייפ, דינה כשמיעת כלי נגינה ממש ואסור. הליכות שלמה פ' י"ד. שבט הלוי ח"ח סי' קכ"ז ב', שמכשיר השמעה עצמו, נחשב לכלי נגינה. הגר"ש אלישיב.

^{מא} ראה הליכות שלמה ס"ק ה'. וכן משמע מאג"מ או"ח ח"ד סי' כ"א אות ד', אוסר דווקא
כלי נגינה

^{מב} שבט הלוי ח"ח סי' קכ"ז הגר"ש אלישיב

סעודת מצוה

עא. בסעודות מצוה המתקיימים בימיו בין המצרים, עד ר"ח אב, שבע ברכות, ברית מילה, פדיון הבן, בר מצוה, יש סוברים שאין להתיר כלי זמר וכו' ^{מג}.
ויש הסוברים שמותר ^{מד}.

שמעית סיפור מוקלט, שמלווה בנעימה, וצלצולי טלפון בניגון, אין איסור ^{מה}
עב. נגינה לצורך תרגילי בריאות, מותר ^{מו}

עבדו את ד' בשמחה

עג. מותר לשיר בפה בשעת לימוד או תפילה, וכן שירות ותשבחות והתעוררות בסעודת מרעים ^{מו}.

כל עבודת השי"ת תורה ותפילה יש לעשות בשמחה, כי הזמן מסוגל להתקרבות לפני ד. ^{מו}

תספורת

עד. בני אשכנז נוהגים להמנע מלהסתפר מי"ז בתמוז ^{מט}.

אם מניעה מתספורת גורמת הפסד ממון, כתב בתש"ו אגרות משה (או"ח ח' ד' סי' ק"ב) שמי"ז בתמוז עד שבוע שחל בו שהאיסור הוא רק מצד המנהג, מותר לספר.

תספורת שפם

עה. שפם שמעכב את האכילה מותר לספר ^ג.

----- = מקורות וציונים = -----

^{מג} שבט הלוי (ח"ג סי' קנ"ז). מועדים וזמנים (ח"ח סימן של"ח). אורחות רבינו (ח"ב ע' קכ"ח)
^{מד} שכנה"ג ס"ק ל"ג. חיד"א בחיים שאל (ח"א סי' כ"א). ובתשו' משנה הלכות (ח"ו סי' ק"ט) דעת הגר"מ פיינשטיין שריקודין ומחולות בשמחת שבע ברכות מותר, כיון שלצורך מצוה הכל מותר כמש"כ הרמ"א כאן ואין מצוה גדולה כשמחת חתן וכלה. ודעת הגר"ש אלישיב שמותר ריקודין ומחולות לא כלי זמר, אבני ישפה (ח"א סי' קי"ג).
^{מה} כיון שדעתו על הסיפור ולא הנעימה, וכן בצלצול טלפון, אין שום חפץ בחלקי נעימה. ומהיות טוב, ינמך את חוזק הנעימה או ישנה את הצלצול.
^{מו} בגמ' (סוטה מ"ח). מושכי הספינות או מושכי הבקרים שרי, שאינו אלא לזרזם במלאכתם. משנ"ב (סי' תק"ס ס"ק י"ג),
ולכן הזקוקים לצורך בריאותם לתרגילי התעמלות או הידרותרפיה (התעמלות מים) מותר לשמוע מנגינה שנותן להם את המקצב לפעילות.
^{מז} שדי חמד פאת השדה ביהמ"צ סי' א' אות י'
^{מח} עבודת ישראל, קונוץ פ' מסעי, כל רודפיה השיגוהו בין המצרים, כשהשר עובר בין השווקים, חוץ לפלטרין, הרשות נתונה לכל אדם להתקרב.
^{מט} מהר"אט. רמ"א סי' תקנ"א סעיף ד'.
^ג ש"ע סעיף י"ג. מוהל ששערות שפמו מעכבו מלעשות מציצה, מותר לגלחן. כפה"ח תקנ"א ס"ק קע"ב.

תספורת לקטנים

עו. אסור לגדולים לספר לקטנים, ויש מקילין עד שבוע שחל בו^א.

תספורת לנשים

עז. גם נשים אסורות להסתפר, ומשום צניעות, מותר^ב.
מריטת שער גבות, מותר^ג.

חלאקה

עח. תספורת - חלאקה, הגם שמעיקר הדין נראה שמותר, אבל כתבו שהמנהג, להקדים לפני י"ז בתמוז או לאחר ט' באב^ד.

בעל ברית

עט. בעל ברית, יש שמקילין להסתפר בין המצרים^ה.
ויש אוסרים להסתפר^ו.

----- = מקורות וצינונים = -----

^א שו"ע שם סעיף י"ד. קטנים שייך בהם חינוך אי משום אבילות, או משום עגמת נפש, היינו לפמש"כ רש"י (מועד קטן י"ד): שהרואים את הקטן כך, יתעוררו על צער ואבל ביהמ"ק.

^ב פמ"ג, מש"ז (ס"ק י"ג). להתיר לאשה לגלח ריבוי שער דצדעין. משנ"ב (ס"ק ע"ט). אשה מותר לספר ריבוי שערות ראשה מטעמי צניעות, שבט הלוי (ח"י סי' פ"א או ח').

תספורת לנערה לצורך שידוכין, יש שמיקל עד, שבוע שחל בו (הליכות שלמה פרק י"ד)

^ג הליכות שלמה (פ' י"ד ט'). ויש מחמירין בזה, הגרי"ש אלישיב.

^ד משנת יעקב. מבית לוי.

בשו"ע (סי' תקנ"א סעיף י"ד) כתוב: אסור לגדולים לספר לקטנים, מדובר בשבוע שחל בו ט"ב. וכתב המשנ"ב מס' אליה רבה שלבני אשכנז יש להחמיר בתספורת מ"ז בתמוז. והחיי אדם כתב שלצורך קטנים אין להחמיר אלא בשבוע שחל בו ט' באב. נמצא לפי"ז יש מקום להתיר חאלקה, וכ"כ בשפע חיים (חלק ה' סימן שני), שמי"ז בתמוז עד ר"ח אב, אפשר לגלחו, חוץ מבשבוע שחל בו ט' באב, וכיון שעיקר השמחה הוא שמחה של מצוה. ועיקר איסור תספורת מ"ז בתמוז אינו אלא להחמיר.

אבל כמה מחשובי הפוסקים, (בס' רבבות אפרים ח"א סי' של"ו, ותשו' משנת יעקב) סוברים, שאע"פ שמעיקר הדין מותר לעשות תספורת חלאקה, מכל מקום, יש למנוע מכך מכיון שיש בו ריבוי שמחה.

^ה שע"ת (סי' תקנ"א ס"ק א'). פנמ"א (ח"ג סי' לג).

בתשו' חתם סופר (סי' קצ"ח) ובתשו' פנים מאירות (ח"ג סימן ל"ו), מוהל, אבי הבן מותר להסתפר. שע"צ (תקנ"א ד'). הגרי"ש אלישיב כתב שיש דעות, אם מותר, והאם עד ר"ח או עד שבוע שחל בו ט' באב. ולמעשה המנהג להקל ולהתיר.

^ו מחזיק ברכה מתשו' זרע אמת. ובתשו' שבט הלוי (ח"י סי' פ"א אות ז') סבור, שאם אין מנהג להסתפר כל השנה לכבוד ברית, גם עכשיו אסור. ולכאורה אם יש לו **שערות ארוכות** מותר להקל עד ער"ח אב.

פדיון, בר מצוה

פ. לכבוד פדיון הבן, אין להסתפר¹¹. לכבוד בר מצוה, כתב בשערים המצויינים בהלכה, שיסתפר לפני שנעשה גדול.

פא. בני ישיבה מעדות המזרח (שאיסור תספורת אצלם רק בט' הימים), הלומדים בישיבות אשכנזיות, יש הסובר שמותר להם להסתפר ואין בזה משום לא תתגודדו, כיון שידועים דעות המחבר והרמ"א¹². ויש הסובר שראוי שינהגו כמנהג המקום¹³.

פרק ח'

ברכת שהחיינו

פב. טוב להיזהר מלומר שהחיינו בין המצרים על פרי או על מלבוש. אבל על מצוה כגון מילה ופדיון הבן אומר¹⁴.

פרי חדש

פג. פרי חדש שלא ימצא אחרי ט"ב מותר מעיקר הדין לאוכלו¹⁵, ועדיף שיאכלו בשבת¹⁶

פד. אדם בריא שבטעות לקח פרי חדש ובירך בי' העין, יברך גם שהחיינו¹⁷.

חולה

פה. חולה, או מעוברת וכדומה שזקוק לאכילת פירות חדשים, מותר לאוכלם ולא יברכו שהחיינו¹⁸.

שהחיינו בשבת

פו. בשבתות בין המצרים, יש מקילין לברך שהחיינו¹⁹.

----- = מקורות וציונים = -----

¹¹ חת"ס או"ח קנ"ח.

¹² הגרשז"א הליכות שלמה (פי"ד אות ו')

¹³ הגרי"ש אלישיב.

¹⁴ שו"ע (סעיף י"ז). כיון שהזמן ההוא הוא זמן פורענות, אין כדאי לומר שהחיינו לזמן הזה, אבל אין הטעם משום אבילות, שהרי גם אבל ר"ל מברך שהחיינו (מג"א ס"ק מ"ב). משנ"ב (ס"ק צ"ח)

¹⁵ רמ"א (סעיף י"ז).

¹⁶ מגן אברהם. משנ"ב (ס"ק ק"א). מבית לוי

¹⁷ שערי תשובה (סי' תקנ"א ס"ק י"ח). והגם שלגבי מעוברת וחולה, כתב המשנ"ב בס"ק צ"ט שלא יברכו שהחיינו. בנטל פרי חדש בטעות ובירך, הרי יש לו שמחה ולכן מברך שהחיינו, משא"כ כשאוכל מחמת חולי גורם להם עגמ"נ התעוררות תשובה (סי' שמ"ז).

¹⁸ ולא יברכו שהחיינו. משנ"ב (ס"ק צ"ט) משם אחרונים. מבית לוי.

¹⁹ לבוש. מג"א (ס"ק מ"ב). א"ר. דרך החיים. משנ"ב (ס"ק צ"ח). אבני נזר (סי' תכ"ח) דלא דחי מצוות עונג שבת. ויברך ברכת הפרי, ואז כבר חייב לאוכלו ויברך שהחיינו, ואם כבר בירך ברכת הפרי על פרי אחר, אין לו לברך שהחיינו.

ויש שנוהגין למנוע מלברך שהחיינו גם בשבת¹⁰.

בגד חדש

פז. אין ללבוש בגד חדש מי"ז בתמוז, אבל מותר לקנות בגדים וכלים חדשים עד ר"ח אב¹¹.

בגד חדש בשבת

פח. לדעת המקילין לברך שהחיינו בשבתות בין המצרים, מותר ללבוש בגד חדש בשבתות בין המצרים¹².
ויש מחמירין, מפני שהיא שמחה גדולה¹³.
אבל מראש חודש ואילך אסור ללבוש בגד חדש אפילו בשבת¹⁴.

בגדי זיעה

פט. בגדים שאינם חשובים כל כך שאין צריך לברך עליהם שהחיינו, כגון מנעלים חדשים ואנפילאות (כותנות, לבנים, כיפות, וכיוצ"ב) בגדי זיעה וכיוצא, מותר לקנות וללבוש מי"ז בתמוז עד ר"ח¹⁵.
ויש שנמנעו מלחדש שום בגד בשלשת השבועות (ראה לקט יושר).

קניית בגדים חדשים

צ. אין איסור בקניית בגדים וכלים חדשים עד ר"ח אב (גם לבני אשכנז). רק שלא ישתמשו בהם ולברך שהחיינו¹⁶.

צא. מר"ח אב, אסור לקנות בגדים חדשים¹⁷.

צב. תפירת בגדים חדשים:

אסור להכין בגדים חדשים, מר"ח אב¹⁸.

----- = מקורות וצינונים = -----

¹⁰ מג"א (סימן תקנ"א ס"ק מ"ב) בשם כתבי האר"י. מבית לוי שבחז"ל נהגו להקל בשבתות, ובארץ ישראל נהגו להחמיר.

¹¹ ראה שו"ע סעיף ז'. מג"א שם ס"ק כ"א. מבית לוי

¹² מג"א, משנ"ב ס"ק מ"ה

¹³ א"ר סימן תקנא ס"ק י"ז בשם מלבושי יו"ט. מביאו שעה"צ ס"ק מ"ח וחולק עליו. בס' ערוך השולחן: אנחנו מונעים עצמנו מללבוש בגד חדש חשוב מי"ז בתמוז אפילו בשבת.

¹⁴ משנ"ב ס' תקנ"א ס"ק ט' וס"ק מ"ה

¹⁵ משנ"ב ס"ק מ"ה

¹⁶ שהרי טעם האיסור מבואר במג"א (תקנ"א מ"ב) משום שאין לומר שהחיינו לזמן הזה בימים אלו, ולכן לדין שאיננו נוהגים לברך שהחיינו על כלים חדשים אלא בשעת השימוש והלבישה, אין לאסור לקנותם (הליכות שלמה)

¹⁷ רמ"א סעיף ז'.

- צג. נעלי גומי, ללבוש בט' באב, מותר לקנות בט' הימים, וללבשם^{טז}.
- צד. במקום פסידא, כמו מכירת סוף עונה, יש מקילין לקנות בגדים בט' הימים^{טז}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{טז} שו"ע סעיף ז'.

^{טז} כפה"ח תקנ"א ס"ק צ"ו. אגרות משה או"ח ח"ג סי' פ'. מבית לוי.

^{טז} הגרי"ש אלישיב. קנין תורה א'-קט. משנ"ב ס"ק י"א לענין מו"מ שמותר אם הוא מוצא אז זול יותר (הליכות שלמה).

פרק ט' שבת מברכין מנחם אב

ברכת החודש

צה. מברכין ברכת החודש בשבת לפני ראש חודש אב.
כתב בהגהות המרדכי על מסכת מועד קטן (לפני תחילת פרק ב'): ראיתי בתוספות לשבת, **שלפני ר"ח אב אין מזכירין ר"ח**, משום דכתיב (איוב גה) במספר ירחים אל יבא. ודחה, דאדרבה יותר טוב **כדי לברך ישראל** שהזמן מוכן לפורענות.
ועוד יש לומר, כי לא על חודש אב אמר איוב, דלייט למזליה. ועוד, דא"כ הלל לא יאמרו. דכתיב אל תבא רננה בו. והמשנה ברורה^{טז}, מזכיר שיש מקומות שאין נוהגין לברך ראש חודש אב משום שהוא חדש של פורעניות.

ולמעשה, נוהגין לברך את חודש מנחם אב. וכ"ה בשערי אפרים^{עח}. וכן בס' תיקון ישכר.

אב הרחמים

צו. כמו בכל שבת מברכין, אין אומרים אב הרחמים, לפני תפילת מוסף.
(כ"כ המהרש"ל, פמ"ג, אשל אברהם, ובס' משנה ברורה (סימן רפ"ד סעיף ט"ז): שבשבת מברכים ר"ח אב אין אומרים א"ה.
הגר"א כתב לומר א"ה. בס' אליהו רבה סי' רפ"ד (י"ג) כתב: ראיתי בפראג שאומרים אב הרחמים כשמברכין חדש אב, ונראה שמשוה לימי הספירה. אבל בגליון ר"מ רבקש בשם המהרש"ל שאין אומרים. שלא דומה לר"ח סיון שאז אומר א"ה על הגזירות שהזכיר ביוצא. וכ"כ הפמ"ג ס"ק ח'.
ובס' אשל אברהם מבוטשאטש מבאר, שמה שכתב הא"ר לומר אב הרחמים, הוא לפי המנהג שבאשכנז אומרים בשבתות בין המצרים, ולתות, ועי"ז הוא כמו ימי הספירה, אבל במדינתנו א"א יוצרות, לכן גם לא נאמר אב הרחמים.
ישנם סידורים מדפוסים ישנים שכתבו לומר א"ה, וטוב יעשו אם יציינו המולי"ם שהמנהג לומר א"ה היא לנוהגים כמנהג פראג או הגר"א.

מנחם אב

צז. כשמברכין חודש אב, אומרים "מנחם אב"^{עט}.

צח. בס' תקון ישכר (מרבי ישכר סוסאן מגדולי צפת בזמן הבי"ם) כתב שבמקום הנוסח הרגיל, יחדשהו הקב"ה עלינו ועל כל עמו בית ישראל לטובה, אומרים **הפכהו הקב"ה עלינו ועל כל עמו ישראל לטובה**.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{טז} סי' תי"ז סעיף א'

^{עח} שער י' אות ל"ה

^{עט} ילקוטי מהר"ח וס' דרכי חיים ושלום. עלת החדש (פרק ב' סעיף י').

ימי בין המצרים – תשעת הימים

צט. משנכנס אב ממעטין בשמחה^פ, הלכך בר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי לישתמיט מיניה באב דריע מזליה^{פא}. וממעטין, עד ראש חודש אלול^{פב}. ועל כל פנים עד אחר ט' באב^{פג}, ויש דעה, עד ט"ו באב^{פד}.

ממעטים במשא ומתן

ק. מראש חודש אב עד התענית, ממעטים במשא ומתן^{פה}. בזמנינו נהגו להקל בזה משום שהכל נחשב לכדי פרנסתו^{פז}.

ומשא ומתן של שמחה, מסחר כלי כסף או צרכי חופה וכדו', טוב להחמיר, אם אינו דבר האבד^{פז}.

בנייה

קא. בנייה שאינו צורך מגורים, יש להימנע מר"ח אב עד התענית^{פח}. ובמקום הפסד, מותר^{פט}.

סיוד וצבע

קב. וכן אין לסייד ולצבוע את הבית^צ.

----- = מקורות וציונים = -----

^פ משנה פ"ד תענית. שו"ע (סי' תקנ"א). משנ"ב (ס"ק א' ממג"א): ר"ל שאין שמחין בו כלל.

^{פא} תענית כ"ט: שו"ע סעיף א

^{פב} מג"א סי' תקנ"א. משנ"ב ס"ק ב.

^{פג} זוה"ק יתרו ע"ח: קרבן נתנאל תענית פ"ד. ערוה"ש. בן איש חי. משנ"ב שם

^{פד} חת"ס בהג' שו"ע שם

^{פה} יבמות מ"ג. שו"ע סי' תקנ"א סעיף ב'.

בירור ענייני המקח מבלי קניה בפועל, אינו בכלל איסור משא ומתן של שמחה (אג"מ אהע"ז ח"ד

סי' פ"ד א')

^{פז} מהרש"ל, ב"ח, ט"ז אר. משנ"ב ס"ק י"א.

^{פז} פמ"ג. שער הציון (ס"ק י"ב). הכנת כלי כסף לעצמו, נראה לאסור מחמת שמחה בצל החכמה

(ח"ד סי' נד ג').

קניית **טבעת לכלה**, כנהוג, נראה שזה בכלל משא ומתן של שמחה, ואסור, ואם יש לחוש

להפסד, מותר (אג"מ אהע"ז ח"ד סי' פ"ד א'). אבל בימים מ"ז בתמוז עד ר"ח, כתב בנטעי

גבריאלי (י"ח ד') שמותר, דהוי בגדר פריעת חוב.

^{פח} שו"ע סעיף ב. מג"א. משנ"ב (ס"ק י"ב).

^{פט} ב"ח סעיף ד'. מג"א. א"ר (ס"ק ג'). משנ"ב (ס"ק י"ב). אבל **אין לעבור לגור בבית חדש** בט'

הימים, שהרי צריך לברך שהחיינו (שו"ע סי' רכ"ג ג') כ"ה בתש"ו לבושי מרדכי (ח"א סי' ק"א).

תיקונים

קג. אם יש צורך לבצע תיקונים נחוצים, או לסייד בכדי לתקן רטיבות, קלקול וכדומה, מותר^{צא}.

בית הכנסת

קד. בנין בית כנסת ושיפוצו מותר בתשעת הימים^{צב}.

תפירה

קה. כתב הירושלמי^{צג} אמר ר' זעירה, נשים הנוהגות דלא למישתייהו (עריכת חוטי השתי) מן דאב (מר"ח אב) עליל מנהג (מנהג טוב) שבו פסקה אבן שתייה (אבן שממנו הושתת העולם, והיה מונח בבית קדשי הקדשים) מזה טעם, (תהלים י"א) כי השתות יהרסון. נשים הנוהגות שלא לערוך חוטי השתי בבגד (מפני שבטלה אבן שתיה שהיתה בבית המקדש) מנהגם טוב^{צד}. סריגה ועשיית גובליין נכללים במנהג זה^{צה}.

סריגה

קו. שאלה עלתה בנוגע לקייטנות בנות שאין כ"כ במה להעסיק אותן, יש להקל בסריגה וכו', עד שבוע שחל בו ט' באב. אבל לא יגמרו את הדברים, שלא תהא יצירה מושלמת^{צז}.

הטבעה או ציור על בגד, אינו בכלל איסור זה. מסירת קורסים למלאכות אלה. נוהגים להקל מכוון שהוא לצורך פרנסה^{צח}.

תיקון כפתור - בגד

קז. תיקון כפתור או קרע בבגד משומש מותר^{צח}.

----- = מקורות וציונים = -----

^צ שו"ע סעיף ב. ובמג"א שם שאם לקח נכרי בקבלנות לצייר ביתו, מותר. ומ"מ אם יכול לפייסו בדבר מועט שימתין עד אחר תשעה באב תבוא עליו ברכה.

^{צא} ראה שו"ע סעיף ב', אם היה כותלו נוטה ליפול. ט"ז (שם ס"ק ב'). משנ"ב (ס"ק י"ג), מבית לוי. הגר"מ הלברשטאם. כתב הבן איש חי (דברים שנה א' ג') לבנות מעקה, מותר.

^{צב} משנ"ב (ס"ק י"ב): בית הכנסת מותר דהוי מצוה דרבים. בערוה"ש ס"ק ז, מתיר גם שאר בניינים שהם צרכי רבים.

בן איש חי (דברים שנה א' ג') שלבית הכנסת מותר גם ציור וכיור.

^{צג} פסחים פרק ד' הל' א'.

^{צד} טור ושו"ע סעיף ח.

^{צה} חיד"א במחז"ב. כפה"ח ס"ק קט"ו

^{צז} הליכות שלמה (פ' יד, כג). מבית לוי הגר"ש ואזנר. בצל החכמה (ח"ד סי' נ"ד). משנה הלכות וי' - ע"ט).

^{צח} רמ"א סעיף ז'.

^{צח} מועד לכל חי סימן י' אות ח"י, בן איש חי. כפה"ח אות ק"ז.

כו

בס' הליכות שלמה (פ"ד) מש"כ הרמ"א דתיקון בגדים אסור, היינו עשייתם והתקנתם מחדש, אבל תיקון קלוקל בבגד ישן או תפירת כפתור שנחסר וכדו', אינו בכלל האיסור. ובס' אורחות רבינו הסביר, שבימיהם פרמו תפירות הבגד והפכו את הבגד, צדו הפנימי לצד חוץ, ופנים חדשות באו לכאן, לכן אסור. אבל תיקוני קרעים כמו שאנו עושים היום, אין איסור.

תפירת בגדים חדשים

קח. אסור להכין בגדים חדשים מר"ח אב^{צט}. הבית יוסף כתב שכל תיקון בגדים נכלל באיסור זה, מפני ששתיה היו תחילת המלאכה^פ.

קניית בגדים

קט. אסור לקנות בגדים חדשים מר"ח אב^{קא}.
נעלי גומי, ללבוש בט' באב, מותר לקנות בט' הימים, וללבשם, הגם שלכתחילה נכון לקנותם לפני כן^{קב}.

מקום פסידא

קי. במקום פסידא, כמו מכירת סוף עונה, יש מקילין לקנות דברים חדשים, ולהשתמש בהם רק אחרי ט"ב^{קג}.

כלים חדשים

קיא. בתשעת הימים ימנע מלקנות כלים חדשים, גדולים, משמחים^{קד}. במקום הצורך, יש להתיר קניית רהיטי בית, כגון ארונות מטבח וכד' בט' הימים, אם יגיעו לביתו לאחר ט' באב. ובאופן שיש חשש הפסד כספי, מותר^{קה}.

שחייה

קיב. בתשעת הימים, מר"ח אב אסור לשחות בים, בריכה, מפני שאסור להתרחץ^{קו}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{צט} שו"ע סעיף ז'.

^פ וכ"ה במשנה ברורה (ס"ק מ"ח)

^{קא} רמ"א סעיף ז'.

^{קב} כפה"ח תקנ"א (ס"ק צ"ו). אגרות משה (או"ח ח"ג סי' פ') מבית לוי.

^{קג} משנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק י"א) לענין מו"מ שמותר אם הוא מוצא אז זול יותר. הליכות שלמה.

הגר"ש אלישיב. קנין תורה (א'-קט)

^{קד} אגרות משה (ח"ג סימן פ') הרי מצאנו שאסרו ענייני שמחה-ציור וכיור הבית. ראה עוד משנ"ב

(סי' תקנ"א ס"ק נ"א).

^{קה} הליכות שלמה (פרק י"ד סעיף כ"ב). אבל אין לקבלן לביתו לפני ט"ב.

ואם הבעל מלאכה מתעקש להביאם לביתו בט' הימים ואם לאו מבקש פיצוי על אחסנה,

יקבלו ויכסהו מבלי להשתמש בו עד לאחר ט"ב תשו' אג"מ (ח"ג סי' פ"ב).

^{קו} שו"ע סעיף ט"ז.

סכנה

ק"ג. מכל ענין של סכנה יש להמנע^{ק"ד}, וכן טיפול רפואי שכוון בסיכון, אם יכול לדחות, עדיף. וכן נסיעה באוירון, עדיף לדחות אם אפשר^{ק"ה}.

ריקודין ומחולות

ק"ד. ריקודין ומחולות, אסורים משבעה עשר בתמוז^{ק"ו}.

שירה

קטו. שירה בפה, אינו מוזכר בפוסקים הקודמים ובפוסקים אחרונים דנו בזה. יש שנטו להתיר מ"ז בתמוז עד ר"ח אב. ואין שירה כזאת נכנס בגדר ריקודין ומחולות או משמח וכדו' ויותר נוטה לעורר לב האדם^{ק"ז}.
ויש מחמירין בזה ואוסרין גם מ"ז בתמוז^{ק"ח}.
ולצורך סעודת מצוה, או לצורך חולה, להרגעה וכדו', בלי ריקודין ומחולות, מותר.

תספורת

קטז. בני עדות המזרח נוהגים שלא להסתפר בשבוע שחל בו ט' באב^{ק"ט}. בני אשכנז נוהגים להחמיר כבר מ"ז בתמוז^{ק"י}.

תספורת לבעל ברית

קצ"א. אבי הבן מותר להסתפר^{ק"י}. ויש שכתבו שהסתפקו אם מותר, והאם עד ר"ח או עד שבוע שחל בו ט' באב^{ק"י}.
ולמעשה המנהג להקל ולהתיר עד שבוע שחל בו^{ק"י}.
ו"א, שאם אין מנהג להסתפר כל השנה לכבוד ברית, גם עכשיו אסור. ולכאורה אם יש לו שערות ארוכות מותר להקל עד ער"ח^{ק"י}.

----- = מקורות וצינונים = -----

ק"י ס"י תקנ"א סעיף י"ח

ק"ח הליכות שלמה. מבית לוי.

ק"ט באה"ט שם ס"ק י"א מביאו ממג"א ס"ק י'. ומשנ"ב שם ס"ק ט"ז מביאו מא"ר ס"ק ו'

ק"י מתש"ו אג"מ (א"ח ח"ד ס"י כא אות ד'), נראה שמותר. הגר"ש אלישיב (תורת המועדים) התיר שירה ביחידות שאין בזה שמחה. הליכות שלמה שהשירה האסורה רק המעוררת ריקוד ומחול אך מ"מ נכון להימנע גם מכך, אבל שירי התעוררות מותר. וכ"ה בחוט שני שבת ח"ב.

ק"א שבט הלוי (ח"ח ס"י קכ"ז). הגר"ש אלישיב, אוסר ברבים.

ושמיעת קטעי חזנות, כתב הגר"שז אויערבאך, שהגם שלא ברור לאסור, כדאי הוא בית אלוקינו להתאבל עליו גם בזה.

ק"ב שו"ע סימן תקנ"א, סעיף ג

ק"ג רמ"א ס"י תקנ"א סעיף ד'. משנ"ב ס"ק פ"ב: דלדין יש להחמיר מ"ז בתמוז.

ק"ד תש"ו חתם סופר ס"י קנ"ח ובתש"ו פנים מאירות ח"ג סימן ל"ז, שעה"צ תקנ"א ד'

ק"ט ראה שאילת יעב"ץ ח"ב ס"י ס"ג. תש"ו נוב"י מהדו"ק ס"י כ"ח. בה"ט ס"ק ג'

ק"ט מקו"ח. אור"ח בשם נזירות שמשון. קיצשו"ע (ס"י קכ"ב סעיף ט"ו). כפה"ח (ס"ק י').

גזיזת ציפריניים

קיא. בשבוע שחל בו תשעה באב, יש אוסרין לגזוז צפריניים, ויש שמתירין^{ק"ה}, אבל לצורך מצוה ולכבוד שבת, מותר^{ק"ט}.

בשר ויין

ק"ט. נוהגים שלא לאכול בשר מר"ח אב וגם בשר עוף בכלל. וכן לא לשתות יין^{ק"ב}. לזכר חורבן ביהמ"ק שבטלו קרבנות וניסוך היין, ומפני שהם משמחים^{קכ"א}.

תבשיל בשרי

קכ. המנהג להימנע גם מאכילת תבשיל שנתבשל עם בשר, אבל תבשיל שנתבשל בקדירה בשרית, מותר^{קכ"ב}.

קכ"א. יש להימנע מאכילת עוגה שנותנים בה יין לשבח הטעם^{קכ"ג}.

בשר סעודת מצוה

קכ"ב. בסעודת מצוה כגון מילה, פדיון הבן, סיום מסכת, אוכלים בשר ושותים יין^{קכ"ד}.

חולה

קכ"ג. מי שהוא חולה קצת, מותר בבשר^{קכ"ה}. קטנים, י"א בני 2-3 אין איסור בבשר^{קכ"ו}. ויש הסוברים בגיל 7 – 9^{קכ"ז}.

----- = מקורות וצינונים = -----

ק"ז שבט הלוי (ח"י סי' פ"א אות ז')

ק"ח דעת הט"ז בס"ק י"ג לאסור, ודעת המג"א שם להתיר. משנ"ב (ס"ק כ ובשעה"צ שם ס"ק כ"ז). ואם יש לכלוך תחת הציפורן, וחושש לחציצה בנטילת ידים, ואינו יכול לנקותם, כתב מהרי"ל דיסקין (קו"א סי' ה' ס"ק ס"ג) שיכול לגוזן.

ק"ט לצורך טבילת מצוה ולכבוד שבת, בוודאי מותר, משנ"ב ס"ק כ' בשם אחרונים.

ק"כ שו"ע סי' תקנ"א סעיף ט'. משנ"ב ס"ק נ"ח: וראש חודש בכלל.

קכ"א בית יוסף מהכלבו ורא"ש. שערי תשובה.

קכ"ב שו"ע סי' תקנ"א סעיף י'. משנ"ב ס"ק ס"ג.

קכ"ג ראה בה"ט ס"ק כ"ט. הגרי"ש אלישיב. שבט הלוי ח"ט סי' קל"ב. מיני מאפה שניתן יין לשפר הטעם אבל אין מורגש טעם יין, דעת הגרי"ש אלישיב שמותר לאוכלו.

קכ"ד רמ"א סעיף י'.

קכ"ה רמ"א סעיף ט'. משנ"ב ס"ק ס"א.

קכ"ו אז נדברו ח"י סי' ס"א דהוי כדן קטן לענין היתר אמירה לנכרי.

קכ"ז מקור חיים (סעיף י') יש להקל לקטן פחות מ'9. דברי יציב (ח"ב סי' רל"ז) עד גיל שיודע להתאבל על החורבן (כבן 9), אין להחמיר מלהאכילם בשר, בפרט בשר עוף. שבט הלוי (ח"ז סו"ס ע"ב).

קכד. שכח ובירך על יין או בשר בט' הימים, יטעם כל שהוא, שלא יבא לידי ברכה לבטלה^{קכח}.

טעימה מהתבשיל ער"ש

קכה. אם יש צורך, מותר לטעום מעט מתבשילי בשר לפני שבת, ועי' בהערה^{קכט}.

מתנה

קכו. המנהג, להימנע מנותנות מתנות בתשעת הימים^{קל}. בפרט מתנות שיש בהם משום שמחה.

אין איסור בנותנות מתנה לבר מצוה וכדו' בימי בין המצרים, בפרט אם נותן ספר^{קלא}.

נקיון

קכז. יש מנהג שלא לערוך נקיון יסודי בבית, רק שטיפה רגילה, ונקיון כפי הצורך^{קלב}. ואין להימנע משטיפת הדירה לכבוד שבת.

קידוש לבנה

קכח. כתב הרמ"א שנוהגין לא לקדש הלבנה עד אחר תשעה באב^{קלג}. ויש נוהגין לקדשה לאחר ג' ימים מהמולד^{קלד}.

----- = מקורות וצינונים = -----

קכח שדי חמד (אס"ד מע' בהמ"צ סי' א' אות ד'). שבט הלוי (ח"ט סי' קלא) כיון שהוא הרחקה ומנהג, יטעם, שאין זה שייך כששותה שלא תהיה ברכתו לבטלה.

קכט בתשו' התעוררות תשובה (ח"ב סי' קסט), אע"פ שכתב המג"א (סי' ר"ג א') שמצוה לטעום התבשיל בע"ש כדי לתקנו יפה, בע"ש חזון יכול לטעום ולפלוט. בתשו' אור לציון (ח"ג סי' כ"ו) שהרגיל מפני "טועמיה חיים זכו" מותר לטעום. מבית לוי (פ' צ"ו ג')

קל הליכות שלמה פי"ד.

קלא הליכות שלמה. מבית לוי להגר"ש ואזנר שליט"א. מפני שרק בת"ב כתב המג"א (סי' תקנ"ד ס"ק כ"א) שאין ליתן מתנה, דהוי כשאיילת שלום.

קלב בירושלים, יש שנהגו עפ"י הגר"ש סלאנט, שלא לשטוף הבית, הליכות שלמה (פ"ד ל'). ובס' מועדים וזמנים (ח"ח סי' של"ח) דהוא חומרא.

אבל בשו"ע יו"ד (סי' שע"ח ס"ז) גבי אבל, מרביצין ומכבדין בית האבל, וכל שכן בט' הימים. ואכן נקיון יסודי יש להימנע. ועיי"ע התעוררות תשובה (ח"ג סי' של"ט). מבית לוי.

קלג סי' תקנ"א (סעיף ח'). ובסי' תכ"ו כתב המשנ"ב (ס"ק ח'), הטעם כיון שבימי המצרים שרויים באבילות ויש לקדש הלבנה כשהוא מבושם ובגדיו נאים. ובסי' תכ"ו דעת הרמ"א שלא לקדש הלבנה במוצאי היום, וראה עוד במשנ"ב (ס"ק י"א שם).

במשנ"ב שם הביא עוד דיעות אחרונים שאפשר חקדש הלבנה במוצאי ט"ב. האר"י ז"ל כתב שיש לקדש במוצאי ט"ב כי במוצאי ט"ב נולד בן דוד ומבשרים ללבנה ולישראל שעתידים להתחדש.

קלד הגר"א במעשה רב אות קנ"ט. ערוך השולחן סעיף כ"ב. החזו"א. הליכות שלמה מהגרש"ז אויערבאך.

צחצוח נעליים

קכט. הסרת אבק ולכלוך מנעליים, מותר^{קלה}. ויש מתירים להשחירם^{קלו}, אבל בלי להבריקם^{קלו}. ולכבוד שבת, מותר להשחיר ולהבריק.

כביסה

קל. אין לכבס מר"ח אב עד אחרי התענית. גם אם מניח את המכובסים לאחר תשעה באב^{קלה}.

קלא. כתם שניכר בבגד, מותר לנקותו^{קלט}.
רחיצת פאה נכרית גם נכלל באיסור כביסה.

בגדי קטנים

קלב. בגדי קטנים, שמלכלכים בגדיהם ביותר, מותר לכבס, אם אין אחרים^{קמב}. בפרט לפני שבוע שחל בו ט"ב^{קמא}.
עד איזה גיל התירו לכבס בגדי ילדים, נחלקו הפוסקים^{קמב},

קלג. כיבוס בגדי קטנים במכונת כביסה, מותר אפילו הרבה יחד, אבל לא יצרף בגדי גדולים^{קמג}.

לבישת בגדים מכובסים

קלד. מר"ח אב, אין ללבוש בגדים מכובסים, וכן הדין במפות שולחן ומגבות, ואין להציע מטה בכלי מטה חדשים^{קמד}.

----- = מקורות וציונים = -----

קלה מוע"ז (ח"ה סי' של"ח)

קלו תשו' אג"מ (ח"ג סימן פ'). יבי"א (ח"ג סי' ל"א). אבל דעת תשו' שלמת חיים לאסור גם להשחירם.

קלז תשו' אג"מ שם.

קלח שו"ע (תקנ"א סעיף ג')

קלט הליכות שלמה (ט"ו). מבית לוי. באור לציון (ח"ג פ"כ"ז א) מחמיר.

קמ ראה פמ"ג תקנ"א (א"א ס"ק ל"ח). כפה"ח (ס"ק קע"ט)

קמא חיי אדם (כלל קל"ג י"ח). משנ"ב (ס"ק פ"ב)

קמב עד גיל בר מצוה - פמ"ג (א"א ל"ט) שמהבית יוסף ודרכי משה. עד גיל ארבע - פמ"ג שם, לבוש (י"ג) ח"א (סי' קל"ג ס"ק י"ח). גיל שבע - שמונה, אגרות משה, הגריש"א.

קמג הגריש"א. חנוך לנער (פי' כ"א ב') הגם שבמשנ"ב סי' תקנ"א ס"ק פ"ג כתב שלא יכבסו הרבה יחד, כתב הכפה"ח (ס"ק קע"ז) להתיר הרבה יחד, ובפרט במכונת כביסה שאין בזה יותר טירחא.

ונראה שמותר לתלותם לייבש בחוץ, מכיון שניכרין הבגדים שהם של קטנים, ליכא חשש מראית העין כמ"ש משנ"ב סי' תקנ"א ס"ק מ"ב.

בגדי זיעה

קלה. בגדי זיעה, לבנים, גרביים, ניתן להקל ולהחליף קמ"ה.
אלו הנוהגים כדברי מרן השו"ע, חל האיסור רק בשבוע שחל בו תשעה באב.

קלו. לכבוד שבת, מותר לפרוס מפות מכובסים קמ"ו.

בגדי שבת בשמחות

קלז. מותר ללבוש בגדי שבת בשמחת בר מצוה, מילה, מסיבת שידוכין. גם האב והאם וסבים, דבני בנים הרי הם כבנים קמ"ז.

שידוך

קלח. לצורך שידוך וכיוצ"ב, מותר ללבוש בגדי שבת קמ"ח.

אורח

קלט. מותר להציע כלי מיטה מכובסים לצורך אורח קמ"ט.

רחיצה

קמ. נוהגין לא להתרחץ מר"ח אב ואילך, רק פניו ידיו ורגליו ק"א.
פניו, ללא הראש ועד הצוואר. יד, עד המרפק (עד הגוף). רגל, עד הכרך.

קמא. בארצות החמות שמיצטער מאוד, יש להקל קמ"א. ולא ירחץ כל גופו כאחת קמ"ב.
והדבר מסור ללב ירא ד' מתי להקל בזה קמ"ג.

----- = מקורות וציונים = -----

קמ"ד שו"ע סי' תקנ"א סעיף ג'.

קמ"ה הליכות שלמה יב. להורות נתן ח"ז סי' ל"ט. מבית לוי

קמ"ו רמ"א. במשנ"ב ס"ק ל"ג: על השולחנות מותר להחליף לבנים, אבל להחליף סדינים לבנים

נהגו איסור

קמ"ז עי' שע"ת (סי' תקנ"א ס"ק ג'). הליכות שלמה ח'.

קמ"ח הליכות שלמה פ"י"ד כשאין לו בגד חול נאה כראוי, מותר. שבת הלוי ח"ט סי' קל"א,

מותר אם זה יכול להשפיע על הצלחת השידוך. הגר"יש אלישיב. באורחות רבינו ח"ב עמ' ק"ל,

שהחזו"א התיר לצורך זה גם בגד חדש.

קמ"ט מנחת יצחק (ח"י סי' מ"ד). שלמת חיים (סי' ר"כ). מבית לוי.

ק"ן שו"ע (סי' תקנ"א סעיף ט"ז). משנ"ב ס"ק ט"ז.

קנ"א אגרות משה (ח"ד אה"ע"ז סי' פ"ד) תשו' שבת הלוי (ח"ז סי' ע"ז). שערים מצויינים בהלכה (סי'

קכ"ב י"ב) בס' הליכות שלמה (פ"ד בע' כ"ז) מצטער בעלמא אין להקל, כי אכן זה תיקון חכמים

להצטער בימים אלה על חורבן בית המקדש, אלא אם סבלו רב ומצטער ביותר.

ובתשו' דברי יציב (ח"ב סי' רל"ז ד') שביו"כ שהתירו לרוחץ, מדובר בזוהמא, לא בסתם זיעה.

קנ"ב הליכות שלמה יח. הגר"יש אלישיב.

קנ"ג שבת הלוי (ח"ז סי' ע"ז ב').

קמב. אם צריך להעביר זוהמא שעליו, או ריח רע, מותר לרחוץ מקום המסוים גם בסבון^{קנז}.
 מי שמוזיע הרבה והסבון נחוץ בכדי להעביר הזיעה, יש להקל בסבון ובמים צוננים
 וסיכה בסבון כדי להעביר פצע, מותר^{קנד}.

טבילה במקוה

קמג. הנהיגין לטבול במקוה, מותרים לטבול גם בימים אלה^{קנו}.

רחיצה לכבוד שבת

קמד. הרגיל להתרחץ ולחפוף ראשו במים חמים בע"ש לכבוד שבת, מותר לרחוץ בע"ש
 חזון, פניו ידיו ורגליו ולחפוף ראשו במים חמים^{קנא}, אבל בלי סבון^{קנב}.

דיאדורנט

קמה. אין מניעה לנשים להשתמש בדיאדורנט, בושם, בימים אלו, חוץ מבט"ב שהסיכה
 נאסרה (ס' הל' ביהמצי' בשם הגר"מ פיינשטיין).

סיום מסכת בט' הימים

קמו. רבים נוהגין להוסיף בימים אלה בשמחת התורה שמחה של מצוה, ומשתדלים
 לעשות סיומי מסכתות.

יש חסידים שנוהגים לערוך סיום, והאדמו"ר מליובאביטש זי"ע עודד לערוך סיומי
 מסכתות בכל יום מט' הימים, כדי להוסיף שמחה של מצוה, בימים שממעטים בהם
 בשמחה, ולרוב מבלי לסעוד אחריו בבשר ויין.

הגאון הקדוש אדמו"ר החידושי הרי"מ זי"ע הסביר, שביהמ"ק נחרב בגלל שנאת חנם
 (יומא ט') ואחד שלומד, חבריו עושים סעודה, כמ"ש בגמ' שבת קי"ח, אמר אביי תיתי לי
 דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכת, עבידנא יומא טבא לרבנן.

החברים שמחים זה עם זה, אהבת חנם, אחד למד והאחרים עושים למענו סעודה, וכולם
 משתתפים בסעודה, למרות שהם עצמם לא למדו. ההיפך משנאת חנם. וזהו תיקון
 החטא.

----- = מקורות וציונים = -----

^{קנד} תשו' שלמת חיים (ח"ד סי' י"ט) הליכות שלמה (פ"ד) תשו' שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ז).

^{קנה} רחיצה להעביר זיעה מרובה, מותר גם ביום כיפור, שבו איסור רחיצה הינו מחמשת
 עינויים. וכתב הלבוש ומג"א, מביאם משנ"ב (סימן תרי"ג ס"ק ב'): מוזיע הרבה ורוצה לרחוץ
 להעביר הזיעה, מותר, כיוון שאינה רחיצה של תענוג.

^{קנו} א"א בוטשאטש. ערוך השולחן (סעיף ל"ה). הליכות שלמה (כ) ציץ אליעזר (י"א נ"ז), אך לא
 ישהו בטבילתם. שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז ב')

^{קנא} רמ"א סעיף ט"ז. ראה משנ"ב (ס"ק פ"ט וס"ק צ"ז).

^{קנב} משנ"ב (ס"ק צ"ו). תשו' דברי יציב (או"ח סי' רל"ז). ראה משמרת שלום סי' מ': נהגו אבוה"ק
 לרחוץ בחמין בער"ש חזון וכו' ורחיצה היא מצוה מחז"ל ואין למנוע וכו'.

קמז. מותר לערוך את הסיום בשעת כושר כשכוונתו לשם לימוד תורה^{קטז} ומכל מקום אם לא נזדמן בלמודו הסיום, לא ימהר או יאחר רק בשביל זה. וגם אם לא היה עושה סעודה בשאר הימים אפשר שלא יעשנה גם עתה^{קס}.
 אכן, אם נזדמן כראוי מותרים לאכול אף אותן שלא למדו עמהם, אם היו הולכים ובאים גם בזמן אחר משום רעות^{קסא}.
 וי"א שמוותרת השתתפות של המהזיקים בידי הלומדים בממונם, והגבאים המשגיחים עליהם ומשרתיהם אפילו רבים. ואם עוד באים ומסייעין לעשות הסעודה, בודאי מותר^{קסב}.
 מיום ז' באב נמנעים מלאכול בשר אחרי עריכת סיום מסכת^{קסג}

רמז שבסיום, גם מי שלא למד משתתף.

אותיות סיום, הנגלה והנסתר הם שוים באותה גימטריא. אות ס', הנגלה ס' מספרו ששים. וכן הנסתר מהסמך, המ' ך' גימ' ששים.
 וכן ה"י, גימ' עשר. והנסתר, אותיות ו' ד', גימ' עשר. וכן ו' ס'. לרמז שהנגלה, הלומד בפועל, והנסתר, שרק משתתף בסיום, שוים הם בסיום.
 הרה"ק מאפטא, האהוב ישראל, הוסיף על כן, רמז הכתוב (תהלים מ, ד) ועם נעלמים לא אבא. שאזכה ללמוד ולסיים יחד עם המסיים, ולא להיות מהנעלמים שמשותתפים רק בסיום.
 (בשם הגר"א מוילנא)

----- = מקורות וצינונים = -----

קטז כתב מהר"ם מיניץ (ש"ך יו"ד סי' רמ"ו כ"ו) בסוף מסכת ישייר מעט עד שעת כושר יום הראוי לתקן בו סעודה. וכ"ה בסידור יעב"ץ שהממהר לסיים לימוד ספר יותר מלימודו בשאר ימות השנה לית לן בה כי מ"מ הוא זרזי ונשכר, שהקדים עצמו למצוה, ובתנאי שלא יגרע מעסק הלימוד היטב וכו'. וכן נהג בעל התעוררות תשובה, ומטו מהאדמו"ר מהר"א מבעלז, מאביו, שלעשות סיום בימים אלו בבשר ויין, הוא כבוד התורה, כשניכר אכילת בשר רק לכבוד סיום מסכת, ומראים שבתורה אין חורבן. ובס' דרכי חיים ושלום (אות תרס"ז) כפה"ח (ס"ק קס"א).
 הרמ"א בסעיף י' כתב שבסיום מסכת וסעודת אירוסין, אוכלים בשר וכו'. ודייק המג"א (ס"ק ל"ד) שהרי אין לעשות סעודת אירוסין בתשעת הימים ומוחק שני התיבות. ויש שהסבירו שהיה כתוב ר"ת ס' א', והכוונה הוא ל"ספרים אחרים" ובטעות פוענח לסעודת אירוסין.
 קס אליה רבה (ס"ק כ"ו). משנה ברורה (תקנ"א אות ע"ג). בס' שער המלך (שער ד' פ"א ד"ה וביותר) לא ניהא מאלו המסיימים דווקא בימים אלו כדי לאכול בשר תאוה. ובס' ערוך השולחן (סעיף כ"ח) שדבר מכוער להניח לכתחילה לימים אלו בשביל אכילת בשר.
 בתשו' מנחת יצחק (ח"ב סי' צ"ג) מבאר שאין לאחר מפני רצון אכילת בשר, אבל אם מאחר הסיום בזמן שיותר ראוי, הוי סעודת מצוה.
 קסא מג"א סי' תקנ"א (ס"ק ל"ה). א"ר (ס"ק כ"ו). משנ"ב שם מהמג"א (בה"ל ד"ה וסיום).
 קסב סידור יעב"ץ (דני ביהמ"צ אשנב ב' אות י"ד). ביאור הלכה (ד"ה וסיום).
 בס' דברי אמת (להרבי החוזה מלובלין, איכה) דבסעודת ברית מילה לפני ט"ב, אי' בשו"ע שאין רשאי להיות רק מנין, ובסיום אין לדקדק כלל, כי התורה הוא התיקון, והחורבן היה על עזבם את תורתו והגאולה תהיה ע"י התורה, לכן בסיום אפשר להשתתף כמה שירצו.
 קסג בטור (סי' תקנ"ד) ומג"א (שם ס"ק ט'), שביום ז' באב נכנסו אויבים להיכל, לכן גם יולדות נמנעות אז מאכילת בשר. משנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק ס"א)

פרק יא תשעה באב שחל בשבת

צום גדחה
קמח. כשחל יום ט' באב או יום י"ז בתמוז, בשבת, דוחים את הצום ליום ראשון^{קסד}

שבוע שחל בו קמט. כשחל תשעה באב בשבת ונדחה ליום ראשון, לדעת בני אשכנז, נוהגין להחמיר בכל הדברים, מראש חודש אב^{קסה}.
ולבני עדות המזרח, אין לשבוע שלפני שבת חזון, הדין של, שבוע שחל בו ט' באב^{קסו} ויש מי שאומר שנהגו לאסור כל שבוע שלפניו, חוץ מיום ה' ו' שמותר מפני כבוד השבת^{קס"ו}.

צפרניים
קנ. מותר לקצוץ צפרניים בערב שבת חזון^{קס"ח}.

רחיצה קנא. הרגיל להתרחץ ולחפוף ראשו במים חמים בע"ש לכבוד שבת, מותר לרחוץ בע"ש חזון, פניו ידיו ורגליו ולחפוף ראשו במים חמים^{קס"ט}, אבל בלי סבון^{קע}.
מי שמוזיע הרבה והסבון נחוץ בכדי להעביר הזיעה, יש להקל בסבון ובמים צוננים^{קע"א}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{קסד} מגילה ה. תשעה באב מאחרין ולא מקדימין, משום דאקדומי פורענותא לא מקדמינן. שו"ע ס"י תקנ"ג סעיף ג'.
^{קסה} רמ"א מס' מנהגים ס"י תקנ"א סעיף ד'. מג"א ס"ק ל"ה
^{קסו} ירושלמי תענית פ"ד ה"ו. רא"ש פ"ד ס"י ב'. ר"ן ט:
^{קס"ו} טור, מהסמ"ג וסמ"ק מצוה צ"ו.
במקום סתם וי"א, הלכה כסתם, בא"ח דברים או' י"ב. כפה"ח תקנ"א ס"ק ל"ה. ותספורת, ראוי לנהוג כזקנים שכתב הכלבו שלא להסתפר לפני שבת חזון שיכנס לתענית כשהוא מנוול. מל"ח ס"י יו"ד אות כ"ה.
^{קס"ח} משנ"ב ס"ק כ'. מבית לוי
בס' מקור חיים ס"י תקנ"ב ס"ט כתב: קבלתי שאין ליטול צפורניים בערב שבת ח' אב.
^{קס"ט} רמ"א (סעיף ט"ז). ראה משנ"ב (ס"ק פ"ט וס"ק צ"ז).
^{קע} משנ"ב (ס"ק צ"ו). תשו' דברי יציב (או"ח ס"י רל"ז).
^{קע"א} מבית לוי. בס' משמרת שלום כתב שאבותיו הק' נהגו לרחוץ בערב שבת חזון בחמין כיון שהכוונה לכב' שבת לא לענג עצמו

ער"ש ר"ח אב

קנב. בע"ש שהוא ר"ח אב מותר להתרחץ גם כל גופו בחמין, כל מי שרוחץ תמיד בערב שבת לכבוד שבת^{קעב}

טבילה

קנג. הנהגין לטבול במקוה, מותרים לטבול גם בימים אלה^{קעג}.
כתב הפמ"ג שבער"ש חזון שחל בערב ת"ב יזהר לכתחילה להתרחץ קודם חצות ובדיעבד גם אחר חצות שרי^{קעד}.

בגדי שבת

קנד. בערב שבת, מותר ללבוש בגדי שבת אחרי הרחיצה, בשעה שלובשם בכל ערב שבת, ואפילו סמוך לחצות היום^{קעה}.

סדרי תפילה וניגונים

קנה. נוהגים בסדרי תפילה וניגונים בשבת זו כמו בכל שבת^{קעו}.
במנהגי אשכנז נזכרים כמה שינויים בניגוני תפילה והפטרה^{קעז}.

אב הרחמים. צדקתך

קנו. אחרי קריאת התורה, אומרים אב הרחמים^{קעח}. במנחה אין אומרים צדקתך^{קעט}.

טיול

קנז. ימנע מלטייל בשבת זו^{קפ}.

לימוד בשבת

קנח. בשבת אחה"צ, יש ללמוד בדברים המותרים בתשעה באב^{קפא}.
וכתב הט"ז שהלומד בשבת אחר חצות לא הפסיד שכרו^{קפב}.

----- = מקורות וצינונים = -----

קעב ב"ח ט"ז משנ"ב (סי' תקנ"א ס"ק פ"ט).

קעג ערוך השולחן. הליכות שלמה כ', אך לא ישחו בטבילתם. שבת הלוי (ח"ז סי' ע"ז ב')

קעד פמ"ג מש"ז (ס"ק ט"ז), מביאו בה"ל שם ד"ה בחפיפת

קעה מבית לוי. שלמי מועד (פ"צ הע' 51) מהגרש"ז אויערבאך.

קעז הליכות שלמה. מבית לוי. תשו' אג"מ (ח"ד סי' קי"ב) שגם מי שלא שר כל שבת, יכול לשיר

בשבת זו, וכן להוסיף ניגונים שאינו מנגן בכל שבת.

קעט בס' מנהגי וורמייזא "ואומר החזן ברכו, מעט בניגון של שבת ומעט בניגון של חול וכו'

קעה משנ"ב (סי' תקנ"ב ס"ק ל')

קעט מהרי"ל. רמ"א (סי' תקנ"ב סעיף י"ב).

קפ ברכי יוסף (סי' תקנ"ג ס"ק ה). מביאו שע"ת שם.

קפא רמ"א תקנ"ג (סעיף ב'). מג"א (ס"ק ז'). בס' אורחות רבנו, (ח"ב ע' קל"ו) שדעת החז"א שאין

ללמוד בשבת אחה"צ. שבת הלוי (ח"ו סי' ע' ו')

טיפות וכדורים

קנט. טיפות וכדורים לצורך הקלה בצום, עדיף לערבבם במשקה לפני שבת^{קפג}.
ויש מתירין לקחתם בשבת^{קפד}.

כדורי רפואה

קס. מו שצריך לקחת כדורים ויכול לקחתם או בשבת או בצום, עדיף שיקח ביום ת"ב שנדחה עם מעט מים, מאשר לקחת בשבת^{קפה}.

סעודה שלישית

קסא. בסעודה שלישית, אוכל בשר ושותה יין ומעלה על שולחנו אפילו כשלמה המלך בעת מלכותו^{קפז}.

אכילה עד השקיעה

קסב. מותר לאכול ולשתות בשבת, עד זמן שקיעת החמה^{קפח}. ונכון להודיע זה להמוני שלא יטעו שהוא כשאר שבת^{קפח}.
אבל אין לעשות שום סימני אבלות כגון חליצת נעליים, ישיבה על הארץ, עד זמן מוצאי שבת.

הכנה משבת לחול

קסג. אין להביא נעלי ת"ב לבית הכנסת בשבת. וכן אין להביא ספר קינות לביהכ"ס אלא אם יעיין בו מעט בבית הכנסת מבעוד יום^{קפט}.

מוצאי שבת. צום ט' באב

קסד. במוצאי שבת אומרים "ברוך המבדיל בין קודש לחול" ולאחר מכן מורידים נעליים ומחליפים מבגדי שבת לבגדי חול.

בזה יש חילוקי מנהגים:

הרמ"א^{קצ} כתב שחולצים נעליים אחרי ברכו בביהכ"ס, וכך נהוג בכמה מקומות^{קצא}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{קפב} ט"ז ס"ק ב'. מאמר מרדכי (ס"ק ב'). משנ"ב (ס"ק י') וביה"ל "ולכן", מיקל ללמוד בשבת אחר חצות, ומי שיוכל, עדיף שילמד דברים המותרים. בס' הליכות שלמה (פ' ט"ו) י" כתב שיש מקום להקל ללמוד כרגיל כל היום.

^{קפג} ס"ו שכ"ח (סעיף כ"א). קצוה"ש סימן קל"ח בדה"ש (ס"ק ל"א ד"ה כ' המנחת שבת). שבט הלוי (ח"ג ס"ו ל"ו). שש"כ (פ' ל"ד סעיף ה').

^{קפד} ס' הלכה למעשה להג' א.ד.שפירא, מאג"מ (או"ח ח"ג ס' נ"ד) בענין ויטמינים בשבת, כתב הגם שהמג"א (ס"ו שכ"ח מ"ג) כתב שחזוק מוגו אסור בשבת, אבל מי שנטלו רק לשמור על מצב גופו, מותר. והכדורים בעצם רק שומרים על מצב הנוזלים.

^{קפה} תשו' שבט הלוי (ח"י ס"ו פ"ד ו').

^{קפז} תענית כ"ט: שו"ע (סימן תקנ"ב סעיף ב').

^{קפח} סמ"ק (מצוה צ"ו). רמ"א (ס"ו תקנ"ב סעיף י').

^{קפט} משנ"ב (ס"ק כ"ד).

^{קצא} הליכות שלמה. מבית לוי.

בזמנינו נוהגים לבוא לביהכנ"ס עם נעלי ת"ב^{קצב}.

זהירות ממלאכה

קסה. יש להזכיר לנשים לא לעשות מלאכה עד שיאמרו המבדיל בין קודש לחול^{קצג}.

שטיפת כלי אוכל

קסו. כלי אוכל מסעודות שבת יוכל לשטוף בתשעה באב, אחרי חצות היום^{קצד}, ומפני כבוד השבת לא ימוע מלהשתמש בכלים רגילים.

בורא מאורי האש

קסז. מברכים בורא מאורי האש על אבוקה^{קצה} כשמברך בביתו יוציא את כל בני ביתו. ואם הם לא שמעו ממנו יכולים לברך בעצמם^{קצו}.

אתה חוננתנו

קסח. בתפילת ערבית אומר "אתה חוננתנו"^{קצז} ואם שכח להבדיל בתפילה אינו חוזר להתפלל כיון שמבדיל על הכוס במוצאי ט"ב^{קצח}.

קדיש תתקבל

קסט. אחרי תפילת העמידה אומר קדיש שלם עם תתקבל^{קצט}, אבל אחרי איכה עד יציאת בית הכנסת למהר, אין אומרים "תתקבל".

ויהי נועם

קע. ואומרים איכה וקינוות. אין אומרים ויהי נועם, ומתחיל מואתה קדוש^{ר"א}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{קפ} סי' תקנ"ג (סעיף ב').

^{קצא} שלמות חיים (ח"א סי' פ"ו), תשו' באר משה, רבבות אפרים (ח"ג סי' שני"ו).

^{קצב} שש"כ (פ' כ"ח הע' קע"ט) בשם הגרש"ז אויערבאך. שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז א').

^{קצג} משנ"ב (סי' תקנ"ו ס"ק ב').

^{קצד} שמעתתא דמשה (עמ' תל"ד) אור לציון (ח"ג פכ"ט תשו' יד) אין לרחוץ כלים שאין צורך בהם עכשיו, שבכך מסיח דעתו מהאבילות. וכן אמר לי הגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א. ובבה"ל (סי' תקנ"ט ד"ה עד לאחר) שעד חצות לא יעסקו בדברים אחרים.

וראה עוד דברי המג"א (סי' תקנ"ד) נשים המבשלות וצריכות לרחוץ הבשר, אף דממילא רוחצת גם ידיה, מותר, כיון דאינו אסור אלא רחיצה של תענוג. מביאו משנ"ב (שם ס"ק י"ט).

^{קצה} שו"ע (סי' תקנו סעיף א').

^{קצו} הליכות שלמה (פ' ט"ו סעיף יד). שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז ב').

^{קצז} רמ"א (סי' תקנ"ט סעיף א').

^{קצח} סי' רצ"ד (ס"ג).

^{קצט} משנ"ב (סי' תקנ"ט ס"ק ד').

^ר טור ורמ"א (סי' תקנ"ט סעיף ד').

^{ר"א} שו"ע (סי' תקנ"ט סעיף ב').

פרק יב הבדלה

חולה בהבדלה

קעא. חולה שצריך לאכול ביום, יבדיל ביום לפני שעומד לאכול, ולא במוצ"ש בלילה^ב.

ויכול גם להוציא את בני ביתו בהבדלה שלו, ולא יצטרכו שוב להבדיל במוצאי ט"ב^ג.

ואם הוא צריך רק לשנות מים, לא יבדיל בט"ב משום כך^ד.

על מה מבדילים

קעב. מי שחייב להבדיל בט"ב, יבדיל על מיץ ענבים, או אם יש שכר שהוא חמר מדינה, יבדילו עליו. ובמקום שאי אפשר, יבדילו על יין^ה.

נשים באכילה

קעג. חולה קצת, ומועברות ומניקות, מותרים לאכול בט"ב שנה זו^ו.

נשים בהבדלה

קעד. נשים שצריכות לאכול בט"ב, עדיף שלא יעשו הבדלה בט"ב בעצמן, אלא תשמענה במוצאי ט"ב מבעליהן, ועיי' בהערה^ז.

ודעת הגר"ש אלישיב שיבדילו הנשים בעצמן לפני שאוכלות^ח.

קטן בהבדלה

קעה. קטנים אינם מבדילים לפני אכילתם^ט.

----- = מקורות וצינונים = -----

^ב כפה"ח (ס"ק ט'). תשו' מנחת יצחק (ח"ח סי' ל'). תשו' קנין תורה (ח"ב סי' קי"א)

^ג מל"ח. כפה"ח (ס"ק ט'). תשו' משנה הלכות (ח"ז סי' ל"ט).

^ד שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ט)

^ה שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז ה'). אז נדברו (ח' י"א סי' מ"ח)

^ו בה"ל (סי' תקנ"ט ד"ה ואינו משלם), הביא חידושי רעק"א מתשו' שבות יעקב (ח"ג סי' ל"ז), שבחולי קצת ומועברת שיש מיחוש קצת, מותרים לאכול. תשו' שבט הלוי (ח"ו סי' ע' ד'). וכתב הגאון רבי י"מ שטרן שליט"א שגם בסתם מעוברת בזה"ז יש להקל. ומציין הדמשק אליעזר (עמ' רמ"ה) בשם תשובה מאהבה שסתם מעוברות ומניקות הוי בכלל מצטערות הרבה.

^ז דבר יהושע (ח"ב סי' ע"ה). קנין תורה (ח"ה סי' נ"א). רבבות אפרים (ח"ג סי' שע"א). וכן דעת הגאון רבי י"מ שטרן שליט"א. הגם שיש צד הלכתי לומר שיעשו הבדלה כמו שאר חולים, אולם הרי דעת הרמב"ן, רשב"א, ריטב"א (סוכה נ"ד), רדב"ן (ח"ב סי' תרמ"ב), והב"ח, ס"ל שגם אנשים פטורים שנה זו מהבדלה. ונשים הרי י"א בכלל שפטורות מהבדלה, לכן מכח ספק ספיקא לא יבדילו ויאכלו כך.

^ח קרא עלי מועד (פ"ז הע' י"ט). וראה שבט הלוי (ח"ז סי' ע"ז ד' ו').

^ט תשו' ישמח משה ח"א סי' מ'. הליכות שלמה פ' ט"ז הערה י"ג. שבט הלוי ח"י סי' קע"ז ד'. רבבות אפרים ח"ג סי' שע"א.

הבדלה מוצאי ט"ב

קעז. בליל מוצאי ט"ב מבדילים על היין ואינו מברך לא על הנר ולא על הבשמים^{ר"י}. ויכול
לשתות היין בעצמו^{ר"א}.
ואינו אומר פסוקי הנה א' ישועתי אלא מתחיל בברכה על הכוס^{ר"ב}.

הבדלה לאשה

קעז. אשה שבעלה מתעכב במוצאי הצום, תעשה לעצמה הבדלה ותשתה הכוס^{ר"י}.

**פרק יג
קידוש לבנה**

קעת. מקדשים את הלבנה במוצאי תשעה באב^{ר"ד}.
ראה עוד בספרי עולת החודש פרק י"ט סעיפים ד' - ז'.

טעימה

קעט. לכתחילה יטעום מעט לפני קידוש לבנה^{ר"ט}.
אבל לא ימנע מלברך בציבור מפני שלא טעם^{ר"ט}.

נעליים

קפ. וילבש נעליים ויקדש הלבנה^{ר"י}.

שתיית מים לפני הבדלה

קפא. אם מתעכב להבדיל יכולים לשתות מים לפני הבדלה^{ר"ח}.

בשר ויין

קפב. במוצאי התענית אסור לאכול בשר ויין מפני אבילות של יום^{ר"ט}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^ר שו"ע סימן תקנ"ו.

^{ר"א} משנ"ב שם ס"ק ג'.

^{ר"ב} פתחי תשובה (ו"ד סי' שע"ו). דברי מלכאל (ח"ו סי' ט'). הליכות שלמה (פ' ט"ז העי' י"ד).

^{ר"ג} תורת המועדים מהגר"ש אלישיב. עי' בסיו' רצ"ו ס"ח. תשו' שבט הלוי (ח"ד סי' נ"ד ז')

^{ר"ד} סי' תכ"ו רמ"א סעיף ב' ובסי' תקנ"א כתב הבה"ט דהאר"י ז"ל כתב דיש לקדש במוצאי
ט"ב, כי אז נולד בן דוד, ומבשרים ללבנה ולישראל שעתידים להתחדש. סדר היום. כנה"ג.
מהר"י צמח. פרי"ח סי' תכ"ו ס"ק ב'.

^{ר"ט} א"ר סי' תכ"ו או' ט"ז. תשו' שבות יעקב (ח"ב י"א). חיי אדם. משנ"ב שם.

^{ר"ט} א"ר סי' תכ"ו, מביאו שעה"צ ס"ק ט'. מבית לוי.

^{ר"י} פרי חדש (סי' תכ"ו). פמ"ג א"א (תקנ"ד ס"ק א'). מו"ב (סי' ח')

^{ר"ח} שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ט)

^{ר"ט} מהר"י"ל (תשו' קכ"ה). רמ"א (סימן תקנ"ח) ומפני אבילות של יום, אסור בבשר ויין אפילו בצום

ט' באב שנדחה.

תספורת. רחיצה

קפג. במוצאי התענית, בשנה הזו (תשפ"ב), מותר בתספורת ורחיצה^{רז}, וגם מותר בברכת שהחיינו^{רכא}.

נגינה

קפד. נגינה במוצאי התענית, מותר בסעודה של ליל לפני החתונה^{רכב}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{רז} מחז"ב (ס"ק ה'). משנ"ב (שם ס"ק ד') וביה"ל שם

^{רכא} דע"ת (ס"י תקנ"ח). שבט הלוי (ח"ו סי' ע'), מתשו' מהרש"ם (ח"ד סו"ס קמ"ח).

^{רכב} הפמ"ג (תקנ"ח) כתב שכלי שיר, בסעודה בליל לפני החתונה, במוצאי צום שנדחה, יש להקל. מביאו שעה"צ (שם ס"ק ד').

פרק יד מהלכות תשעה באב

חמשה עיניים

קפה. תשעה באב אסור באכילה ושתייה, ברחיצה, סיכה, נעילת סנדל, תשמיש, אסור לקרות בתורה נביאים וכתובים וכו' דכתוב פקודי ד' ישרים משמחי לב^{רכ}. דברים אלה נוהגים כל היום^{רכד}.

קפו. המנהג שיושבים על הארץ, ואין מניחים טלית ותפילין. נוהג עד חצות היום^{רכה}. מפני: 1. שכתוב תם עוניך כשהצית אש בציון 2. להראות נחמה באבל.

קפו. אע"פ שהיום כמו אבל, הוא רק ללא תעשה, לא לעשה, כגון כפיית המטה ועטיפת ראש^{רכו}.

ישיבה נמוכה

קפת. ליל תשעה באב ויומו, יושבים על הארץ^{רכז} עד חצות היום^{רכח}.

קפט. מותר לשבת על גבי כסא נמוך, פחות מג' טפחים^{רכט} (30 ס"מ). ומי שקשה לו, מותר ביותר גבוה^{רל}.

אוטובוס

קצ. הנוסעים ברכב, אוטובוס, אם יוכל, יעמוד, ואם לא, מותר לשבת בכיסאות הרגילים שהכוונה מטעם בטיחות^{רלא}.

מיעוט מכבודו

קצא. ימעט אדם מכבודו ומהנאתו בתשעה באב, בכל מה שאפשר^{רלב}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{רכג} תענית ל. שו"ע תקנ"ד א'

^{רכד} משנ"ב (תקנ"ה ס"ק ג').

^{רכה} סדר היום. משנ"ב (סי' תקנ"ה ס"ק ג'): רק לענין תפילין משום שהוא מלתא דתליא במנהגא בעלמא אבל כל החמשה עינים אין מבטלין כל היום. משנ"ב (סי' תקנ"ט ס"ק י'): ישיבה ע"ג הקרקע אינו חמור כמו החמשה עיניים ולכך לא בעי כל היום.

^{רכו} טור. ערוה"ש תקנ"ה.

^{רכז} כמו אבלים משנ"ב תקנ"ט ס"ק י'.

^{רכח} אינו חמור כמו החמשה עיניים ולכן די עד חצות היום, משנ"ב (שם). ובמשנ"ב (סי' תקנ"ה ס"ק ג').

^{רכט} גשר החיים (פ"כ סי' ה').

^{רל} ערוה"ש יו"ד (סי' שפ"ז ג'), דאינו נחשב תענוג.

^{רלא} בשם החזו"א. תשו' רבבות אפרים (ח"א סי' שפ"ב). הליכות שלמה.

סוג נעליים

קצב. אסור לנעול נעלי עור, אבל של בד, עץ, שעם, או גמי, מותר. ואפילו אם חלק הנעל מעור, אסור ללבושו^{רלב}.

אבזם מעור

קצג. אם יש רק אבזם מעור לנוי, מותר^{רלד}. וכן רצועה שמשמשת רק לשמור שהנעל לא תיפול, מותר^{רלה}.

נעלי גומי

קצד. נעלי גומי נוחות, כמו נעלי ספורט או "קרוקס" וכדו' שכמעט אין מורגש עינוי בהליכה בהן, המחמיר להימנע מללכת עמם בת"ב, תבא עליו ברכה^{רלו}. אבל מי שקשה לו ההליכה, יכול ללבוש כל נעל שאין בה עור^{רלז}.

אור בבית הכנסת

קצה. בבית הכנסת מדליקים רק נר אחד לומר לאורו קינות ואיכה^{רלב} כמ"ש: במחשכים הושיבני. כבו את הפנסים, שמש וירח קדרו.

קצו. גם לציבור שאומרים איכה בלחש מדליקים אור חלש בכדי שיוכלו לקרוא לאורו^{רלט}.

נר תפילה

קצז. אין מדליקין נר תפילה בבית הכנסת בשחרית, אלא במנחה^{רלג}.

נר לברית

קצח. אם יש ברית מילה בת"ב, מדליקים נרות כשמביאים התינוק^{רלד}.

פרוכת

קצט. מסירין הפרוכת מלפני ארון הקודש^{רמב}.

----- = מקורות וצינונים = -----

רלב תוס' תענית (ל: ד"ה כל העושה). רמ"א סי' תקנ"ה (סעיף ב').

רלג שו"ע סי' תקנ"ד (סעיף ט"ז).

רלד אגרות משה

רלה ברכי יוסף

רלו פנים מאירות ח"ב סי' כ"ח. שע"ת תקנ"ד יא. הליכות שלמה פ' טו. שבט הלוי. הגרח"ק

רלז הגריש"א.

רלח שו"ע תקנ"ט ד'

רלט ט"ז ס"ק ה'. משנ"ב ט"ו

רמ מהרי"ל. משנ"ב ט"ו.

רמא פמ"ג א"א ס"ק ט'. משנ"ב טו

רמב רמ"א סי' תקנ"ט (סעיף ב') מס' המנהגים, על שם בצע אמרתו.

פרק טו תפילת ערבית

ר. מתפללים ערבית, בנחת ודרך בני כאבלים^{רמ"ב} ותפילה בלחש^{רמ"ד}.

אתה חוננתנו

רא. בתפילת ערבית אומר "אתה חוננתנו"^{רמ"ה}.

קדיש תתקבל

רב. לאחר תפילת העמידה אומרים קדיש תתקבל^{רמ"ו} אבל כל הקדישים שאומרים לאחר איכה עד שיוצאים למחרת מבית הכנסת, אין אומרים תתקבל^{רמ"ז} דכתיב: גם כי אזעק ואשווע שתם תפילתי^{רמ"ח}.

רג. מגילת איכה נקראת בלי ברכה^{רמ"ט}. כי רק בפרסומי ניסא מברכים. במגילה כשירה, יש מברכין^{ר"ג}.
אי בלבוש: לא נכתב איכה במגילה, בכדי לא להנציח החורבן.

נשים

רד. נשים, אי במס' סופרים (יה ד) ששומעות איכה^{רנ"א}, לדברי המג"א^{רנ"ב}, אינן נוהגות בזה.

חזן

רה. החזן שקורא איכה, מגביה קולו בכל איכה יותר^{רנ"ג}.

איכה ביחיד

רו. יחיד גם יאמר איכה וקינות^{רנ"ד}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{רמ"ג} רמ"א תקנ"ט א' ב'

^{רמ"ד} מס' סופרים יח: ת' ערבית אין אדם שומע לחבריו מפני שהם מתפללים בלחשה. יעב"ץ

^{רמ"ה} רמ"א (סי' תקנ"ט סעיף א' וסי' רצ"ד ג')

ואם לא אמר קודם לכן, יאמר עכשיו ברוך המבדיל בין קודש לחול.

^{רמ"ו} משנ"ב ס"ק ד'.

^{רמ"ז} רמ"א סעיף ד'

^{רמ"ח} ב"י. ומהר"ם שיק ש"ע, תמה הרי מתפללין כסדרן ויהי לרצון .

^{רמ"ט} משנ"ב ס"ק ב'

^{ר"ג} משנ"ב תקנ"ט ב'

^{רנ"א} מס' סופרים (יה ד')

^{רנ"ב} רפ"ב יב. וכתב החיד"א שזה רק מנהג טוב.

^{רנ"ג} מהר"ל רמ"א תקנ"ט א'

^{רנ"ד} ח"א. משנ"ב סי' תקנ"ט ס"ק ה'

סדר קדושה

רז. אחרי איכה אומרים סדר קדושה^{רנב}.

רח. בטעם לאמירת ואתה קדוש, איתא:

כיון שמראין אבלות, מתעורר קליפה והוא סכנה, לכן מבטלים אותם ע"י סדר קדושה (רמ"ק)

ועוד טעם, מפני שהעולם מתקיים אקדושה דסודרא במקום תורה שאסור ללמוד (ברכ"י)

ויתן לך

רט. ט"ב במוצאי שבת, אין אומרים ויתן לך^{רני}.

פרק טז הליכות ט"ב

יצטער במשכבו

רי. כשישן בלילה, ישים אבן תחת למראשותיו^{רנז} משום צער. דכתיב, ויקח מאבני המקום שראה החורבן.

ויש שהיו ישנים על הארץ (שו"ע) ואם יכול יצטער בענין משכבו, שאם רגיל בשני כרים, ישן באחד (רמ"א שם).

נטילת ידים

רא. יטול נט"י עד פרקי אצבעות: א. כשקם בבוקר^{רנח} ב. בית הכסא^{רנט} ג. לפני תפילה, דהוי כמקבל פני שכינה^{רס} ד. נגע בלכלוך, נעל^{רסא}.

נטילה כל היד: חולה שאוכל פת (הגרשו"א) כהן לדוכן (תריג ס"ק ז).

לימוד תורה בת"ב

ריב. בתשעה באב אסור לקרות בתורה נביאים וכתובים, משנה מדרש וגמרא, הלכות ואגדות, משום שנאמר פקודי ד' ישרים משמחי לב^{רסב}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{רנה} שו"ע תקנ"ט סעיף ב'^{רנו} ס' כל בו מביאו הרמ"א (סי' תקנ"ט סעיף ב'). וכתב הא"ר, מפני שאין זמנו בתשעה באב.

משנ"ב (שם ס"ק ט')

^{רנז} תוס' תענית ל: שו"ע רמ"א סי' תקנ"ה סעיף ב'. מהמרדכי.^{רנח} שו"ע תקנ"ד י'. ב"י תרי"ג ומביאו משנ"ב (תקנ"ד ס"ק כא), רוח רעה כלכלוך טיט.^{רנט} מט"א תריג^{רס} משנ"ב תקנ"ד כא^{רסא} גר"ח"ק. מנח"י י' מה. כפה"ח ד' יד.^{רסב} תענית ל. שו"ע סי' תקנ"ד סעיף א'

מה

מותר ללמוד: איכה. מדרש. איוב ומפרשים. ירמיהו, דברים רעים. מו"ק אלו מגלחין. חלק.
הניזקין גיטין נה: יוסיפון. מלחמות היהודים. ירושלמי סוף מסכת תענית. הלכות תשעה
באב. הלכות אבלות. ספרי מוסר שמשברים את הלב, ובלבד שאין שם פסוקים ומאמרי
חז"ל. מחלוקת לגבי תהילים.

ריג. מותר ללמוד בפשוטן של הדברים, אבל אסור לפלפל ולישא וליתן בדבר הלכה^{רסג}.

חברותא

ריד. לימוד דברים מותרים, בחברותא, מותר^{רסד}.

לימוד בהרהור

רטו. יש שאוסר לימוד בהרהור^{רסה}, שיש בה שמחה.

מצות ת"ת בט"ב

רטז. יש הסוברים שבת"ב אין מצות ת"ת^{רסו}.
מאידיך יש הסוברים שיש מצוות ת"ת, וילמדו דברים המותרים ללמוד^{רסז}.

השכמה

רז. בשחרית משכימים קצת לבית הכנסת^{רסח} וסימנך: וישכם אברהם. א' אב. ב'. ב'רית
עולם. ריבה צום. ה'ושענא. מגילה. ה' זרועם לבקרים אף ישועתנו בעת צרה^{רסט}.

ריח. אם על ידי זה שמשכימים, יגמרו לומר קינות זמן הרבה קודם חצות, טוב שלא
להשכים כל כך^{רע}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{רסג} מהרי"ל תשו' ר"א. מג"א ס"ק ד', ט"ז סי' תקנ"ד ב'

^{רסד} חזו"א, הגר"ח"ק

^{רסה} שו"ע סעיף ג'. ובמשנ"ב ס"ק ה'.

^{רסו} ריטב"א מו"ק טו א. מטה יהודה, כפהח. וכתב בס' עבודת ישראל, שלכן מתחילים מחדש
בפרשת ואתחנן י' דברות.

^{רסז} שבלי הלקט. שד"ח אס"ד (ביהמ"צ ב' יב). מל"ח (סי' י" ס"ק כ"ח). ערוך לנר מו"ק. דברי
ציב (ח"ב סי' ר"מ). שערי הלכה ומנהג: המצוה ללמוד חלקי התורה השייכים לאותו יום

^{רסח} משנ"ב סי' תקנ"ט ס"ק ט"ז.

^{רסט} א"ר סי' תרס"ד ג'.

^{רע} משנ"ב ט"ז

פרק יז טלית ותפילין

ריט. אין מניחין טלית ותפילין בשחרית^{רעא}.
(אר"י רש"ש עפ"ם להקדים תפילין לשחרית. (כפה"ח תקנה ד'. סי' אר"י לגרימ"ט. חולצין לפני קינות)

רכ. במנחה מניחים ציצית ותפילין^{רעב}.
אבל כל החמשה עינויים, אין מבטלין כל היום^{רעג},

תפילין לחולה

רכא. חולה שאוכל בת"ב גם יניח תפילין במנחה כשאר הציבור^{רעד}.

פרק יח סדר היום

רכב. מתפללין תפילת שחרית, וכל מה שרגילין לומר על סדר היום, אומרים^{רעה}.

פיטום הקטרת

רכג. פיטום הקטרת: אין לומר^{רעו},
ויש שכתבו שמי שאומרו בתדירות כל יום, הוי כסדר היום, ואומר^{רעז}.

איכה ביום

רכד. טוב לקרות איכה ביחידות, גם ביום^{רעה}

----- = מקורות וצינונים = -----

^{רעא} שו"ע סי' תקנ"ה. בצע אמרתו, בזע פורפירא דיליה, השליך משמים ארץ תפארת ישראל זו תפילין. אי' מהר"מ מרוטנבורג כביום א' באבל.

^{רעב} שו"ע סי' תקנ"ה א' מפני שאז הציתו אש במקדש ותם עונך במה ששפך הקב"ה חמתו על העצים ואבנים. גר"א. ובכדי להראות נחמה באבלנו בו ביום. סדר היום.

^{רעג} משנ"ב סי' תקנ"ה ס"ק ג': לכולי עלמא רק תפילין מניחים אחרי חצות היום משום דהוא מילתא דתליא במנהגא בעלמא, אבל כל החמשה ענויים אין מבטלין כל היום.

^{רעד} התעוררות תשובה ח"א סי' ע"ב. מהר"ם שיק סי' ר"צ. זכרון יהודה סי' י"ח. הגריש"א.

הגרשו"א הוסיף, שאם אוכל רק אחר חצות, אז צריך להניח תפילין לפני שאוכל.

אבל בשבת הלוי (ח"ט סי' קל"ג) שחולה צריך להניח תפילין לפני שאוכל.

^{רעה} שו"ע תקנ"ד ד'. ראה כפה"ח. ערוה"ש. דברי מלכיאל ח"ו סי' ט

^{רעו} רמ"א (תקנ"ט סעיף ד') מהמרדכי. מג"א, משנ"ב, שאין כל אדם אומר.

^{רעז} שד"ח מע' ביהמ"צ סי' ב' י', אגודת אוזב. דברי מלכיאל ח"ו ט. אז נדברו י"א. כיון דהו

כאיזהו מקומן בשחרית בסי' תקנ"ד ד'.

^{רעח} של"ה. משנ"ב תקנ"ט ב'

חצות היום

רכה. בחצות היום קמים משיבה על הארץ^{רעט}.

מנחה

רכו. יש שנהגו להתפלל מנחה, בעת מנחה גדולה בט"ב^{רפ}.
ויש שמתפללים בעת מנחה קטנה^{רפא}:

ברכת כהנים

רכז. נוהגים לומר ברכת כהנים במנחה^{רפב}.

תפילין במנחה

רכח. במנחה מניחים תפילין^{רפג}, והנוהגים להניח גם תפילין דר"ת, יניחו^{רפד}.

פרשיות קר"ש

רכט. קריאת פרשיות קר"ש ו'קדש' נחלקו^{רפה}.

נחם

רל. בני עדות המזרח אומרים נחם בכל תפילות^{רפז}.
בני אשכנז נוהגים לאומרו במנחה, שאז הציתו אש בהיכל^{רפז}.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{רעט} שו"ע תקנ"ט (סעיף ג') שיושבים לארץ עד תפילת המנחה, ובמשנ"ב (שם ס"ק י') אינו חמור כל כך כמו החמשה עיניים, ולכך לא בעי כל היום.

שפך חמתו על עצים ואבנים (משנ"ב תקנ"ט י') ולהראות נחמה באבלינו.

^{רפ} **מנחה גדולה**: בניי. משמרת שלום. ערוה"ש רל"ג. ריטבא יומא כח: חזו"א. גם כי יוכל להזדרז ולהניח תפילין.

^{רפא} רמב"ם, אריי. שו"ע רל"ג. ברכ"י. בא"ח.

^{רפב} קכט הואיל ותפילת מנחה סמוך לשקיעת החמה, היא דומה לתפלת נעילה..

^{רפג} שו"ע סיי תקנ"ה סעיף א'.

^{רפד} משנ"ב (שם ס"ק ד')

^{רפה} פרשיות קר"ש אומרים: חלק לוי. משמרת שלום. כפה"ח תקנ"ה ס"ק ז' בא"ח. שערים המצויינים. בצל החכמה

ובמשנ"ב (סיי תקנ"ה ס"ק ה') כתב שלא לומר.

^{רפי} ר"י ברצלונא. רעמרם. ריטב"א. שו"ע תקנ"ז א').

^{רפז} רא"ש. טור. ר'סעדיה. אבודרהם: שאז הציתו ביהמ"ק מהרי"ל רמ"א (תקנ"ז).

תהלים
רלא. יש שנהגו לומר תהלים במנחה^{רפח}, ויש שאוסרים^{רפט}.
ויש שהתירו לצורך, חולה^{רצ}

----- = מקורות וציונים = -----

^{רפח} מג"א תקנ"ד ו' הביא מנהגים בזה. לקט יושר עמ' 112 שאמר פרקים רגילים אצלו.
משנ"ב תקנ"ד ז'. סידור בית יעקב. גרשז"א, מותר למי שרגיל כל יום.
^{רפט} רבבות אפרים (ח"ג תל"ג). אג"מ. מבית לוי. דרך החיים. פוזנא אומרים תהלים למחרת
(משנ"ב. מג"א).
^{רצ} לצורך חולה, התיר בשו"ת דברי מלכיאל ח"ו סי' ט ועוד אחרונים, אולם ראה ארחות רבינו
ח"ב עמ' קמב שהחזון איש התיר לאחותו אשת בעל הקהילות יעקב לומר תהלים בשעת
מנחה. לכן אם מאוד חשובה לך סגולה זו יש על מה לסמוך להתיר.

פרק יט מוצאי ט' באב

לב. במוצאי הצום, יש נוהגים ליטול ידיהם שלשה פעמים^{רצ"א}

לג. הרמ"א^{רצ"ב}, כתב שאין מקדשין את הלבנה במוצאי ט"ב או שאר תענית, מפני שהעם שרויין בצער ואבילות..

האר"י ז"ל כתב דיש לקדש במוצאי יו"ט כי נולד בן דוד ומבשרים ללבנה ולישראל שעתידין להתחדש^{רצ"ג}.

ראה עוד בספרי עולת החודש פרק י"ט סעיפים ד' - ז'.

טעימה ונעליים

לד. ילבש נעליים^{רצ"ד}, ויטעום מעט לפני קידוש לבנה^{רצ"ה}. אבל לא ימנע מלברך בציבור מפני שלא טעם^{רצ"ו}.

שתית מים לפני הבדלה

לה. אם מתעכב להבדיל יכולים לשתות מים לפני הבדלה^{רצ"ז}.

בשר ויין

לו. אין אוכלים בשר או שותים יין במוצאי ט"ב עד לאחר הצות יום י' באב^{רצ"ח} וכן אין מתרחצים או מסתפרים או מכבסים^{רצ"ט} או שומעים נגינה^ש.

----- = מקורות וצינונים = -----

^{רצ"א} בן איש חי (דברים כ"ח) לוח אר"י.

^{רצ"ב} ס' תכ"ו ב'. וכ"ה בלבוש שם. מקו"ח. נוהג כצאן יוסף.

רצג. פ'ע"ח (שער כ"ג פ"א א'). סדר היום. בה"ט (תקנ"א כה). פר"ח. כנה"ג. שבות יעקב (ח"ב יא). א"ר. חיד"א. פמ"ג.

^{רצ"ד} פרי חדש (סי' תכ"ו). פמ"ג א"א (תקנ"ד ס"ק א'). מו"ב (סי' ח').

^{רצ"ה} א"ר סי' תכ"ו (אוי ט"ז). תשו' שבות יעקב (ח"ב י"א). חיי אדם (כלל קי"ח טו). משנ"ב (שם ס"ק יא).

^{רצ"ו} א"ר סי' תכ"ו ט"ז, מביאו שעה"צ (ס"ק ט'). מבית לוי.

^{רצ"ז} שבט הלוי (ח"ח סי' קכ"ט)

^{רצ"ח} הרמ"א סי' תקנ"ח מהגה"מ.

^{רצ"ט} מג"א (שם ס"ק א') ט"ז, בשם המהרש"ל. משנ"ב (שם ס"ק ג')

^ש מועד לכל חי. משנ"ב (שם ס"ק ב').

הלז. לדעת השו"ע, נוהגים שלא לאכול בשר או לשתות יין עד סוף יום י' באב^{שא}.
 וכן נוהגין לא לברך ברכת שהחיינו^{שב}.

סעודת מצוה

הלח. במקום סעודת מצוה מותר לכל הקרואים לאכול בשר ויין^{שג}.

----- = מקורות וציונים = -----

^{שא} שו"ע שם. ובביה"ל שם שברחיצה ותספורת, לא החמירו. ובס' מ'ל'ח' (סי' י' ס"ק צ"ב)
 שנהגו הימנע מרחיצה ותספורת עד חצות יום י'.
^{שב} שערי תשובה (סי' תקנ"ח ס"ק ב')
^{שג} משנ"ב (שם ס"ק ב')

פרק כ ברית מילה בטי' באב

- א. עורכים ברית מילה לאחר שגומרים הקינות ט'. דוריזין מקדימין למצוות טה.
 ב. בני עדות המזרח, נוהגים למול רק אחרי חצות היום, מכיון שלפני כן עדיין חל אבילות ואינו כדאי טו.

נרות בברית

- ג. מדליקין נרות בשעה שמכניסין את התינוק למול טז.

בגדי שבת

- ד. לובשים בגדי שבת, האב, האם, מוהל, סנדק טז.
 ה. בעל הברית לובש כתונת מכובסת נקיה טז. ויש נמנעים מלהלביש כתונת מכובסת טז.

נעליים

- ו. בעל הברית אינו מלביש נעליים טז.

טלית תפילין

- ז. לובשים טליתות גם כשהברית לפני חצות היום, ואבי הבן לובש גם תפילין טז.
 ח. המוהל מתקן צפרניו ומחטא ידיו, ופיו.

----- = מקורות וצינונים = -----

טד טושו"ע סי' תקנ"ט סעיף ז'.

טה משנ"ב ס"ק כ"ו מהב"י.

טו שו"ע שם סעיף ז'.

טז מהרי"ל, פמ"ג א"א ס"ק ט'. משנ"ב סי' תקנ"ט ס"ק טו.

טז שו"ע סי' תקנ"ט סעיף ח', ורמ"א שם.

טז שו"ע שם.

טז כפה"ח ס"ג מהר"י ברונא.

טז ביה"ל ד"ה ומותר. חלילה לבטל אחד מחמשה עינייים שהוא מדינא דגמרא.

טז גריש"א, תורת היולדת מח, כ'.

שהחיינו

ט. מברכים ברכות המילה גם ברכת שהחיינו ש"ג.

י. דרך עשיית מציצה ביין בצום, נחלקו הדעות ש"ד

טעימה מהיין

יא. נותנים ליולדת לטעום מהיין, או לילד מעל גיל חינוך 6.

שם הילד

יב. יש שקוראים לילד בשם מנחם או נחמיה שטו.

מזל טוב

יג. מברכים ברכת מזל טוב שטז.

יד. לאחר הברית מורידין בגדי שבת ש"ז.

סעודה בערב

טו. בערב עורכים סעודה לכל המוזמנים ש"ח.

שירה בסעודה

טז. מותר לשיר בפה בסעודה, ולנגן בכלי שיר, נראה שלבני אשכנז, יש למנוע ש"ט

----- = מקורות וצינונים = -----

ש"ג מל"ח סי' כד. דעת תורה סוסי' תקנ"א.

ש"ד המהר"ם שיק סי' שט"ו, תשו' מהר"י אסאד יו"ד סי' ר"ט אלף לך שלמה (סי' ש"ס) שאסרו רק ביו"כ.

אבל ברכ"י יו"ד סי' רס"ה, תשו' תשובה מאהבה סי' תקס"ז, ובשע"ת (סי' תרי"ב ג') בשם תשו' דבר שמואל סי' צ"ח א"ר בשם קיצור של"ה אין לעשות המציצה ביין, וילף על המילה ביד או מוך. וכ"כ ד'חו' תרע"ו.

שטו תשו' תשב"ץ. כפה"ח תקנ"ט נח.

שטז תשו' הר צבי (יו"ד סי' ש"צ). תשו' שלמת חיים (ח"ב סי' קל"ב). תשו' להורות נתן (ח"ב סי' ל"ז).

ש"ח שו"ע סי' תקנ"ט, משנ"ב (ס"ק ל"ד)

ש"ח תקנ"ח משנ"ב (ס"ק ב').

ש"ט בסי' תקנ"ח כתב המג"א ס"ק א' שמוצאי התענית קיל מר"ח אב, ומביאו משנ"ב שם ס"ק ב'. ונראה דהוי כמו הימים שבין י"ז בתמוז לר"ח אב. דלבני ספרד אין מניעה לשמוע כלי שיר בסעודת מצוה.

והמנהג בבני אשכנז: כתב שכנה"ג ס"ק ל"ג, והחיד"א חיים שאל סי' כ"א ובתשו' משנה הלכות ח"ו סי' ק"ט מהגר"מ פיינשטיין שלצורך מצוה, מותר.

וואך נאכט

יז. וואך נאכט, אומרים זוהר איכה ^{שכ}.

מתנות

יח. אין מביאים מתנות בתשעה באב, אבל במוצאי תשעה באב, מותר ^{שכא}.

----- = מקורות וציונים = -----

אבל יש מחמירים בכלי זמר מי"ז בתמוז, אפילו לסעודת מצוה, שבט הלוי ח"ג סי' קנ"ז. מוע"ז ח"ח סי' של"ח. ועוד.

^{שכ} זכר דוד נג ג'. ואחרי חצות הלילה, יאמר ויהי נועם ז' פעמים.

^{שכא} מביאו משנ"ב (סי' תקנ"ד ס"ק מ"א) דאין לשלוח דורון לחברו בתשעה באב, כשאלת שלום שאסור. אבל בימי בין המצרים אין מניעה מעיקר הדין לתת מתנה. רק אולי יחשב משא ומתן של שמחה וזה אסור רק מר"ח כדאי' בשו"ע (סי' תקנ"א סעיף ב') ובמשנ"ב (שם ס"ק י"א).